

Univerzita Pardubice
Fakulta ekonomicko-správní

Kvalita života jako determinanta vylidňování malých obcí
Diplomová práce

Univerzita Pardubice
Fakulta ekonomicko-správní
Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Michaela Drázká**
Osobní číslo: **E19585**
Studijní program: **N0488A050001 Hospodářská politika a veřejná správa**
Specializace: **Regionální rozvoj**
Téma práce: **Kvalita života jako determinanta vylidňování malých obcí**
Zadávací katedra: **Ústav ekonomických věd**

Zásady pro vypracování

Diplomová práce vymezí problematiku kvality života a jejího měření. V souvislosti s měnící se úrovní kvality života se zaměří na realitu malých obcí České republiky, zejména v kontextu jejich vylidňování. Cílem práce je posoudit vývoj kvality života v malých obcích České republiky a jeho souvislosti s procesem vylidňování. Z výstupu šetření budou vyplývat východiska, která mohou sloužit jako podklad pro strategické usměrňování rozvoje malých obcí.

Osnova:

- Vymezení problematiky kvality života a přístupy k jejímu měření.
- Problematika malých obcí v rámci regionálního rozvoje ČR.
- Analýza vývoje kvality života v malých obcích na základě zvolených indikátorů.
- Vyhodnocení výsledků a formulace závěrů.

Rozsah pracovní zprávy: **cca 50 stran**
Rozsah grafických prací: **-**
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

BERNARD, J., KOSTELECKÝ, T., MIKEŠOVÁ, R., a kol. Nic se tady neděje?: životní podmínky na periferním venkově. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2018. 243 s. ISBN 978-80-7419-274-6.
HEŘMANOVÁ, E. Koncepty, teorie a měření kvality života. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. 239 s. ISBN 978-80-7419-106-0.
MCCANN, P. Modern urban and regional economics. Oxford: Oxford University Press, 2013. 432 s. ISBN 978-0-19-958200-6.
MEDERLY, P., TOPERCER, J., NOVÁČEK, P. Indikátory kvality života a udržitelného rozvoje: kvantitativní, vícerozměrný a variantní přístup. Praha: CESES, 2004. 117 s. ISBN 80-239-4389-8.
WOKOUN, R. Regionální rozvoj: (východiska regionálního rozvoje, regionální politika, teorie, strategie a programování). Praha: Linde, 2008. 475 s. ISBN 978-80-7201-699-0.

Vedoucí diplomové práce: **Ing. Pavel Zdražil, Ph.D.**
Ústav ekonomických věd

Datum zadání diplomové práce: **1. září 2021**
Termín odevzdání diplomové práce: **30. dubna 2022**

prof. Ing. Jan Stejskal, Ph.D. v.r.
děkan

L.S.

doc. Ing. Jan Černožský, Ph.D. v.r.
vedoucí ústavu

V Pardubicích dne 1. září 2021

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji:

Práci s názvem Kvalita života jako determinanta vylidňování malých obcí jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 30.4. 2022

Bc. Michaela Drázká, v.r.

PODĚKOVÁNÍ:

Tímto bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce panu Ing. Pavlu Zdražilovi, Ph.D. za jeho vstřícný přístup, odborné vedení i poskytování cenných rad při zpracování této diplomové práce. Stejně tak bych chtěla poděkovat své rodině za trpělivost a podporu během mého studia.

ANOTACE

Diplomová práce se věnuje problematice kvality života v malých obcích ČR a jejího měření. Cílem práce je posoudit vývoj kvality života v malých obcích České republiky a jeho souvislostí s procesem vylidňování. Zkoumány jsou zejména demografické charakteristiky, ekonomické ukazatele a charakter vybavenosti těchto obcí. Na základě těchto analýz bylo zjištěno, že obyvatelstvo českého venkova stárne a dochází ke snižování počtu populace, a to zejména v oblastech hospodářsky slabších regionů ČR. Chybějící prvky základní občanské vybavenosti pak snižují kvalitu života obyvatel malých obcí a souvisí tak s jeho postupným vylidňováním.

KLÍČOVÁ SLOVA

Kvalita života, region, regionální rozvoj, malé obce ČR

TITLE

Quality of life as the determinant of depopulation of small municipalities

ANNOTATION

The Diploma thesis addresses the issue quality of life in small municipalities in Czech Republic and its measurement. The aim of the work is to evaluate develop of life quality in small municipalities of the Czech Republic and its linkage to process of depopulation. Demographic characteristics, economic indicators and amenities of selected municipalities are particularly examining in this Thesis. Based on this analysis was found, that population of Czech countryside ages and there is a decline in population, especially in economically weaker regions of Czech Republic. Missing elements of basic civic amenities are lowering quality of life of citizens in small municipalities, which associates with its gradual depopulation.

KEYWORDS

Quality of life, Region, Regional development, small municipalities of Czech Republic

OBSAH

ÚVOD	10
1. PROBLEMATIKA KVALITY ŽIVOTA	12
1.1. KVALITA ŽIVOTA	12
1.2. MĚŘENÍ KVALITY ŽIVOTA	14
1.2.1. Objektivní indikátory měření kvality života.....	15
1.2.2. Subjektivní indikátory měření kvality života	17
1.3. INDIKÁTORY MĚŘENÍ KVALITY ŽIVOTA OBYVATEL MALÝCH OBCÍ	17
2. PROBLEMATIKA REGIONÁLNÍHO ROZVOJE	19
2.1. REGION	21
2.2. REGIONÁLNÍ DISPARITY	24
2.3. REGIONÁLNÍ POLITIKA	26
3. VYMEZENÍ PROBLEMATIKY VENKOVA A MALÝCH OBCÍ V ČR	29
3.1. VYMEZENÍ VENKOVA A MALÉ OBCE	29
3.2. HISTORICKÝ VÝVOJ VENKOVA V ČR	32
4. ANALÝZA KVALITY ŽIVOTA V MALÝCH OBCÍCH	36
4.1. METODIKA ANALÝZY	36
4.2. DEMOGRAFICKÉ CHARAKTERISTIKY	40
4.2.1. Demografické stárnutí populace malých obcí	43
4.2.2. Migrace obyvatel malých obcí	47
4.3. EKONOMICKÉ UKAZATELE	48
4.3.1. Vývoj nezaměstnanosti malých obcí	48
4.3.2. Ekonomická aktivita v malých obcích ČR.....	50
4.4. CHARAKTERISTIKA VYBAVENOSTI MALÝCH OBCÍ	54
4.4.1. Občanská a technická vybavenost malých obcí ČR.....	54
4.4.2. Bytová výstavba v malých obcích ČR	57
4.5. KVALITA ŽIVOTA JAKO DETERMINANTA PROCESU VYLIDŇOVÁNÍ MALÝCH OBCÍ ČR	59
ZÁVĚR	63
POUŽITÁ LITERATURA	66

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Objektivní indikátory kvality života	16
Tabulka č. 2: Subjektivní indikátory kvality života.....	17
Tabulka č. 3: Index lidského rozvoje v regionech	18
Tabulka č. 4: Klasifikace regionů podle NUTS a LAU.....	22
Tabulka č. 5: Etapy vývoje teorií regionální politiky podle převažujícího východiska	27
Tabulka č. 6: Etapy vývoje českého venkova.....	33
Tabulka č. 7: Počty obcí v ČR podle krajů v letech 1990–1995	34
Tabulka č. 8: Počty obcí v letech 1995–2020	35
Tabulka č. 9: Užité demografické ukazatele.....	37
Tabulka č. 10: Vybrané ekonomické ukazatele	38
Tabulka č. 11: Prvky vybavenosti obcí.....	39
Tabulka č. 12: Počet obcí, obyvatel a podíl obyvatel v obcích 0–199 na populaci ČR 2010–2019	40
Tabulka č. 13: Přírozený přírůstek a jeho vývoj v obcích 0–199 v letech 2010–2019.....	41
Tabulka č. 14: Věkové složení obyvatel v obcích 0–199 v letech 2010–2019.....	43
Tabulka č. 15: Saldo migrace a jeho vývoj v obcích 0–199 v letech 2010–2019	47
Tabulka č. 16: Ukazatele trhu práce v malých obcích ČR v letech 2010–2019.....	49
Tabulka č. 17: Srovnání ekonomických charakteristik mezi jednotlivými kraji ČR v letech 2014–2020	51
Tabulka č. 18: Ekonomický rozvoj v krajích ČR v porovnání s počty obcí v kategorii 0–199 obyvatel.....	53
Tabulka č. 19: Občanská vybavenost obcí s 0–199 obyvatel v ČR.....	55
Tabulka č. 20: Technická vybavenost obcí s 0–199 obyvatel v ČR.....	56
Tabulka č. 21: Počet dokončených bytů v obcích ČR s obyv. 0–199 v letech 2010–2019	58

SEZNAM ILUSTRACÍ

Obrázek 1: Maslowova pyramida lidských potřeb	13
Obrázek 2 Mapa klasifikace NUTS v ČR.....	23
Obrázek 3: Venkovské regiony podle hustoty zalidnění dle ORP (kategorie 150 obyvatel/km ²)	31
Obrázek 4: Venkovské regiony podle hustoty zalidnění dle obcí s ORP (kategorie 100 obyvatel/km ²).....	32
Obrázek 5: Populační velikost obcí ČR do 2000 obyvatel v letech 2010–2019.....	41
Obrázek 6: Přírozený přírůstek v obcích 0–199 v letech 2010–2019.....	42
Obrázek 7: Věková struktura populace (v %) v obcích 0–199 a průměrný věk v letech 2010–2019	44
Obrázek 8: Index stáří v obcích 0–199 obyvatel v letech 2010–2019	46
Obrázek 9: Počty přistěhovalých a vystěhovalých obyv. obcí 0–199 v ČR v letech 2010–2019	48
Obrázek 10: Index ekonomického zatížení v obcích 0–199 obyvatel ČR v letech 2010–2019	50
Obrázek 11: Občanská vybavenost obcí 0–199 obyvatel a ČR	55
Obrázek 12: Technická vybavenost obcí 0–199 obyvatel a ČR	57
Obrázek 13: Vývoj počtu dokončených bytů a bytů v RD v letech 2010–2019 v obcích 0–199 obyvatel	58
Obrázek 14: Vývoj počtu dokončených bytů a bytů v RD v letech 2010–2019 v ČR.....	59

SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK

ČOV	Čistička odpadních vod
ČSÚ	Český statistický úřad
EU	Evropská Unie
JHC	Jihočeský kraj
JHM	Jihomoravský kraj
HKK	Královehradecký kraj
KVK	Karlovarský kraj
LBK	Liberecký kraj
MMR	Ministerstvo pro místní rozvoj
MSK	Moravskoslezský kraj
MŠ	Mateřská škola
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OLK	Olomoucký kraj
ORP	Obec s rozšířenou působností
OSN	Organizace spojených národů
OV	Občanská vybavenost
PAK	Pardubický kraj
p.b.	Procentní bod
PLK	Plzeňský kraj
STC	Středočeský kraj
ÚP	Úřad práce
ULK	Ústecký kraj
VaV	Výzkum a vývoj
VYS	Vysočina
WHO	Světová zdravotnická organizace
ZLK	Zlínský kraj
ZŠ	Základní škola

ÚVOD

Proces vylidňování venkova je problematikou, která je v dnešní době velmi aktuální, a to jak na úrovni České republiky, tak mnoha jiných evropských zemí. Úzce souvisí s problematikou: regionů, respektive regionální politiky, regionálních disparit, přípravy a aplikace regionálních strategií. Nicméně se nejedná o proces týkající se pouze současnosti. Jeho počátky jsou již v dobách průmyslové revoluce a počátků industrializace, kdy obyvatelé v důsledku vzniku nových průmyslových odvětví začali postupně odcházet do větších městských center a venkov se pomalu vylidňoval. Převážně venkovské osídlení území se tak začalo měnit. Díky zvyšující se mobilitě obyvatel začala jejich migrace.

Podíl venkovského obyvatelstva se tedy v průběhu dějin postupně začal snižovat. Zatímco v polovině 19. století žilo ve venkovských oblastech českých zemí zhruba 80 % obyvatel, na počátku 20. století byl tento podíl již okolo 65 % a tempo snižování tohoto podílu se v průběhu 20. století výrazně zrychlovalo. Tento proces však není rovnoměrný na celém území ČR. (Bernard, Kostecký, Mikešová a kol., 2018)

Proces ubývání obyvatel českého venkova pak přináší řadu změn ve vývoji těchto regionů, které je nutné sledovat a analyzovat k pochopení řady problémů těchto regionů a určení jejich slabých a silných stránek při stanovování cílů strategií jejich dalšího rozvoje. Jednou z příčin vzniku tohoto procesu je úroveň kvality života obyvatel malých obcí a venkovského prostoru. Kvalita života je vnímána velmi subjektivně a individuálně na úrovni každého jedince, kdy každý vnímá jeho úroveň odlišně a úroveň vnímání kvality života se pak odráží v jejich rozhodnutí o tom, zda na malé obci setrvají. Když je pro ně lákavá a splňuje jejich nároky na kvalitu života, rozhodnou se zde usadit a založit rodiny. V případě, že venkov nespĺňuje potřebnou úroveň kvality života, rozhodnou se naopak že ho raději opustí. Dochází tak k demografickým změnám na českém venkově, které ovlivňují další rozvoj této oblasti.

Tyto změny ovlivňují a jsou ovlivňovány také ekonomickou aktivitou českého venkova, který je stále spojován primárně se zemědělskou výrobou a nízkou úrovní ostatní ekonomické aktivity a ekonomického rozvoje. Právě nejmenší obce jsou často postiženy nedostatečnou či žádnou vybaveností a ke změnám v této oblasti zde dochází jen velmi pomalu a při vynaložení vysokých finančních prostředků, které ovšem malým obcím často chybí.

S problematikou stárnutí a vylidňování venkova se kromě České republiky potýkají i ostatní země Evropy. A to zejména ty, které podobně jako ČR mají vyšší počet municipalit, tedy např. Německo či Francie. Tyto země stejně jako ČR hledají řešení této problematiky například

cestou snížení počtu menších obcí a jejich spojení ve větší celek, který nabízí širší škálu služeb a vybavení, ale i efektivnějšího fungování veřejné správy. Převahu venkovského osídlení však je možné najít také na Slovensku či v Polsku. Výše zmíněný proces vylidňování je potřeba nadále zkoumat a analyzovat jeho příčiny, důsledky a vlivy na kvalitu života obyvatel. Na základě toho je definován i cíl této práce.

Cílem práce je posoudit vývoj kvality života v malých obcích České republiky a jeho souvislost s procesem vylidňování. K tomu bude v práci využita analýza demografických a ekonomických charakteristik malých obcí a dále charakteristika jejich vybavenosti. V souvislosti s definovaným cílem práce byla stanovena následující výzkumná otázka: Souvisí úroveň kvality života s procesem vylidňování malých obcí v ČR? Tato otázka je dále vyhodnocována pomocí dvou hypotéz, k jejichž ověření směřuje provedená analýza kvality života v malých obcích ČR.

H1: Kvalita života má vliv na vylidňování malých obcí.

H2: V malých obcích je nízká úroveň kvality života.

1. PROBLEMATIKA KVALITY ŽIVOTA

Problematika kvality života na regionální úrovni je ovlivňována různými faktory, které ovlivňují i další rozvoj regionu a život obyvatel v něm žijících. Ačkoli jsou pojmy kvalita života a regionální rozvoj známé a rozšířené, je nutné si tyto pojmy definovat a přiblížit jaké jsou k nim přístupy. Zejména z důvodu, že oba tyto pojmy mají multidisciplinární charakter a objevují se v řadě vědních oborů (např. psychologie, ekonomie či sociologie). K vymezení pojmů je využita rešerše literatury zabývající se problematikou kvality života a regionálního rozvoje a pojmů s nimi souvisejících.

1.1. Kvalita života

Problematikou kvality života se začínají studie a výzkumy zabývat až v druhé polovině 20. století, kdy se zkoumal stav společnosti z hlediska jejich životních podmínek. (Andrews, Whitley, 1976) Na tyto první pokusy o vymezení pojmu navazují vědecké výzkumy kvality života v 60. letech minulého století, které zkoumaly kvalitu života z hlediska vlivů ekonomických ukazatelů a prostředí, ve kterém lidé žijí. V tomto období se pojem kvalita života (quality of life) začíná používat i v oblasti politiky. (Vaďurová, Mühlpachr, 2005)

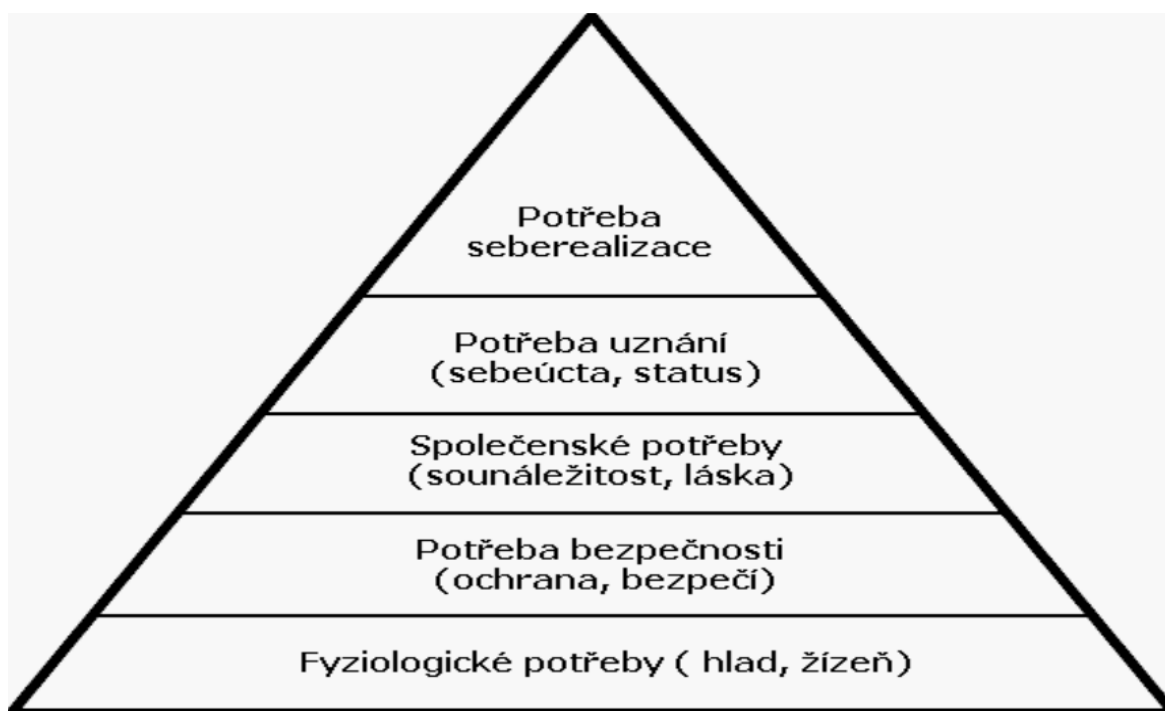
Právě v politice použil pojem kvalita života americký prezident L.B. Johnson i jeho předchůdce J.F. Kennedy. Oba tyto prezidenti pojem spojovali s potřebou růstu spokojenosti občanů, která není zaměřena pouze na ekonomický růst a zvyšování spotřeby domácností. Kvalita života občanů ve smyslu well-being tedy spokojeného a „dobrého“ života byla jedním z cílů jejich domácí politiky v rámci programu s názvem The Great Society and The Beautiful America. Výzkum kvality života se tak stal pojmem kvalitativním, na rozdíl od předchozího kvantitativního vnímání pojmu. (Payne, 2005)

Pojem kvalita života se přesunul také na půdu mezinárodních organizací. Například Světová zdravotnická organizace (dále jen WHO) definovala kvalitu života jako: „*jak člověk vnímá své postavení v životě v kontextu kultury, ve které žije, a ve vztahu ke svým cílům, očekáváním, životnímu stylu a zájmům.*“ (WHOQOL Group, 1994) Další pohled na pojem přináší odborníci z Organizace spojených národů (dále jen OSN), kteří vyjadřují kvalitu života jako soubor nehmotných aspektů života jedince s akcentem na zdraví, společenské vztahy, kvalitu životního prostředí, životní podmínky a osobní blahobyt. Jedná se o kombinaci objektivních charakteristik, které jsou měřitelné, i charakteristik subjektivních. (Heřmanová, 2012) OSN používá při měření kvality života tzv. Index lidského rozvoje (HDI – Human development

index). Jedná se o složený ukazatel, který nabývá hodnot od 0 do 1 a podle výsledné hodnoty dělí státy do 4 stupňů rozvoje. (OSN, 2022)

Podle Evy Heřmanové, na základě definice WHO a dalších mezinárodních organizací zabývajících se kvalitou života, není tento pojem spojován čistě s fyzickou stránkou lidského zdraví, ale také s jeho sociální a psychickou stránkou. V tomto pojetí se jedná tedy o subjektivní pohled na problematiku kvality života. Celá problematika zkoumání kvality života je tedy velmi abstraktní a každý může mít odlišné vnímání toho, jaké úrovně kvality života právě dosahuje, což činí tuto definici značně obtížnou a těžce aplikovatelnou na širší populaci. Pro vymezení pojmu je zásadní pocit pohody daného jedince, který vyplývá z jeho dušení, tělesné i sociální vyrovnanosti. (Svobodová, 2006)

Maslowova teorie zkoumá kvalitu života z hlediska potřeb jedince a jejich uspokojování. Jednotlivé potřeby jsou v teorii uspořádány do pěti stupňů podle potřeby jejich uspokojení, jak ilustruje obrázek číslo 1.

Obrázek 1: Maslowova pyramida lidských potřeb

Zdroj: *(Intuitivní marketing, 2021)*

Právě velká subjektivita pojmu je při jeho dalším vymezení velkým problémem. O pojetí a definování kvality života se snažili i autoři z oborů psychologie, psychiatrie či sociologie. Dalším z hlavních problémů při tomto vymezení pojmu byla nejednotnost přístupu. Zatímco někteří autoři se snažili pod pojem kvality života zařadit takřka vše, jiní autoři se naopak

orientovali na příliš úzké vymezení kvality života a spíše se zaměřovali na způsoby jejího měření. (Heřmanová, 2012)

Heřmanová po zhodnocení definic přichází s vlastní definicí kvality života, kterou pojímá subjektivně, ovšem s možnostmi objektivního měření (např. sociologický výzkum): „*Jedincem vnímaná a prožívaná kvalita života představuje reflexi objektivních environmentálních podmínek (vnějšího prostředí) a sebereflexi (vnitřního prostředí) člověka v kontextu kulturních, hodnotových, sociálních a prostorových (geografických) systémů a ve vztahu k individuálním motivacím, schopnostem, cílům a očekáváním.*“ (Heřmanová, 2012) Mederly, Nováček, Topercer vnímají kvalitu života jako součást uspokojování potřeb jedince: „*V současnosti převládá ve světě názor, že celkovou kvalitu života člověka je nutno chápat jako vzájemné spolupůsobení hlavních aspektů života, jež se podílejí na uspokojování materiálních a duchovních potřeb člověka.*“ (Mederly, Nováček, Topercer, 2003)

Vymezení pojmu kvalita života je díky jeho abstraktnosti komplikované, nicméně i přes individuální vnímání kvality života je možno v jednotlivých výše uvedených snahách o vymezení pojmu spatřit společné znaky. Tyto znaky (environmentální podmínky, sociální podmínky, ekonomické podmínky, bezpečnost apod.) jsou pak dále využívány k transformaci do měřitelných indikátorů, skrze něž je kvalita života zkoumána a analyzována.

Kromě nejednotnosti přístupu k definování pojmu kvalita života je dalším problémem jeho zaměňování s jinými pojmy, jako jsou – lidský rozvoj, udržitelný rozvoj či regionální rozvoj. Udržitelný rozvoj ovšem na rozdíl od regionálního rozvoje klade větší důraz na časovou než na prostorovou dimenzi. Udržitelný rozvoj je definován jako uspokojování potřeb současných generací s ohledem na uspokojování potřeb generací budoucích. Naopak lidský rozvoj je zaměřen na krátkodobý, individuální časový výhled a hodnotí možnosti a příležitosti při dalším rozvoji lidského kapitálu. (Heřmanová, 2012) Pojem udržitelného rozvoje bývá také často zaměňován s pojmem regionální rozvoj. Rozdíl mezi oběma pojmy bude vymezen v dalších kapitolách.

1.2. Měření kvality života

I přes nejednotnost přístupu k pojmu kvalita života a abstraktnost tohoto pojmu, jsou rozlišeny jeho dvě základní složky: objektivní a subjektivní. Při měření kvality života se následně výzkumy zaměřují na jednu z těchto složek. (Šubrt, 2008)

K měření kvality života jsou využívány indikátory. Tyto indikátory jsou rozdělené stejně jako složky kvality života na objektivní a subjektivní. K historicky prvním objektivním indikátorům, kterým se odborníci snažili měřit kvalitu života, patřily: příjem osoby, politická svoboda a nezávislost, sociální a právní spravedlnost či osobní materiální zabezpečení. K subjektivním indikátorům jsou řazeny například spokojenost jedince nebo pocit bezpečí. (Diener, 1997)

Pokud je kvalita života zkoumána na úrovni jednotlivých států či sdružení států, využívají se zejména následující indexy: HDI, QLI – index kvality života, index prosperity, aj. Při měření kvality života na regionální úrovni se vzhledem k omezené dostupnosti dat využívají různé způsoby, které často odpovídají tematickému zaměření daného výzkumu. Problémem při volbě vhodných indikátorů na regionální úrovni bývá kromě dostupnosti dat i jejich chybějící časová kontinuita. Indikátorem, který je s měřením kvality života spojován, je tvorba a velikost národního důchodu. Tento indikátor je využíván zejména díky dostupnosti dat. (Charvát, Petr, 2009)

1.2.1. Objektivní indikátory měření kvality života

Při zkoumání objektivní složky kvality života jsou používány především ty indikátory, které hodnotí kvalitu života z hlediska jejich příčiny. Důležité proto je zvolit vhodné příčiny, které mají vliv na kvalitu života a porovnat je v čase jejich vzniku a působení na kvalitu života obyvatel daného regionu. Díky tomu jsou získány informace o aktuálním stavu kvality života obyvatel regionu a trendech vývoje do budoucna. Tato pozorování jsou založena zejména na analýze a hodnocení očekávaných indikátorů kvality života jako např. délka života, zdraví obyvatel, vzdělání, majetek, které se odráží v odpovídající životní úrovni. (Dvořáková, 2006)

Shromažďováním a analýzou těchto dat v jednotlivých regionech celého světa se zabývají zejména světové instituce a organizace (např. OECD či WHO). Z těchto dat následně vzešla řada ukazatelů, které jsou dnes využívány k měření kvality života. Nicméně z důvodu velkého množství dat a jejich roztržitosti jsou tyto ukazatele složeny do indexů. Indexy jsou pak uváděny v podobě bezrozměrné hodnoty, která slouží k lepšímu vzájemnému porovnání jednotlivých regionů. (Mederly, Nováček, Topercer, 2004) Nejčastěji používané indikátory sloužící k měření kvality života jsou přehledně seřazeny v následující tabulce číslo 1.

Tabulka č. 1: Objektivní indikátory kvality života

INDIKÁTOR	KOMENTÁŘ
HDI – INDEX LIDSKÉHO ROZVOJE	Jedná se o složený index z průměrů tří indexů: LEI (index očekávané délky života), EI (index vzdělání) a II (index HNP). Nabývá hodnot od 0 do 1. Tento index sestavuje každoročně OSN.
GPI – INDIKÁTOR SKUTEČNÉHO PROCESU	Vychází z HDP, ale rozšířen o nové údaje (dobrovolná práce, ekonomické příspěvky domácnosti, regulace pro distribuci příjmů). Ovlivněn při změně množství volného času jedince nebo vyčerpáním přírodních zdrojů. Index sestavila nezisková organizace Redefining progress.
HDP – HRUBÝ DOMÁCÍ PRODUKT	Nejčastěji užívaný ekonomický ukazatel. Jedná se o celkovou peněžní hodnotu statků a služeb vytvořených za dané období (nejčastěji rok) na určitém území (stát, region). Toková veličina.
INDEX PROSPERITY	Tento ukazatel se sestavuje z několika desítek ukazatelů, které jsou obsaženy v osmi subindexech a mají pro výpočet stejnou váhu. Porovnává bohatství a kvalitu života. Poprvé sestaveno Institutem Legatum.
INDEX BOHATSTVÍ NÁRODŮ	Index je tvořen třemi oblastmi: lidským kapitálem, přírodním kapitálem a vybudovaným kapitálem, kdy každá z těchto složek má různou váhu. Index měří udržitelný hospodářský a sociální rozvoj každého státu včetně možných rizik. S tímto indexem poprvé přišla Světová banka.
GNH – INDEX NÁRODNÍHO ŠTĚSTÍ	Tento ukazatel má svůj původ v budhistickém učení, z něhož vychází. Podle něj nelze vývoj měřit pomocí peněz. Je složen z ukazatelů jako jsou například dobře spravovaná společnost, ochrana kulturních hodnot či ochrana životního prostředí. Poprvé byl sestaven bhútánským králem Wangchuckem v roce 1972.
PQLI – INDEX FYZICKÉ KVALITY ŽIVOTA	Index je průměrem třech statistických údajů: očekávané délky dožití v prvním roce života, základní míry gramotnosti a dětské úmrtnosti. Je sestavován institutem Overseas Development Council.
QLI – INDEX KVALITY ŽIVOTA	Složený index z několika ukazatelů obsahující objektivní determinanty kvality života: politická stabilita, parita kupní síly, míra rozvodovosti, účast na bohoslužbách, členství v odborech či míra nezaměstnanosti. Vytvořen Ústavem Economist Intelligence Unit ve spolupráci s časopisem The Economist.
WBS – INDEX SUBJEKTIVNÍ POHODY	Tento ukazatel měří objektivně subjektivní složky blahobytu. Vyjadřuje tak: vlastní kapitál na obyvatele, poměr mezi hodnotou vlastního a nevlastního kapitálu, ekvivalent plného pracovního úvazku na obyvatele či poměr výdělečné činnosti k celkové nezaměstnanosti.

Zdroj: vlastní zpracování podle Bambula (2015)

Tabulka číslo 1 shrnuje často používané indexy při měření kvality života. Všechny tyto indexy měří kvalitu života skrze různé složky. Zatímco některé se soustředí spíše na ekonomickou oblast lidského rozvoje (HDP, index prosperity), jiné zahrnují i jiné oblasti jako

jsou kulturní hodnoty, ochrana životního prostředí či politická stabilita. Tyto indexy později slouží při analýze kvality života nejčastěji na úrovni jednotlivých států. Pro potřeby regionální analýzy je však nejčastěji zpracováván pouze index HDP, který však svým zaměřením na ekonomickou oblast neobsahuje všechny složky pro objektivní měření kvality života v regionu.

1.2.2. Subjektivní indikátory měření kvality života

Subjektivní měření kvality života se odvíjí od hodnocení konkrétního jedince, jehož postoje a hodnoty jsou individuální. Kvalita života tak vyjadřuje vnímání pozice jednotlivce v životě s ohledem na kulturu a systém hodnot společnosti ve které žije. Dále pak zohledňuje individuální osobní cíle, zájmy, standardy a očekávání. Subjektivní hodnocení kvality života v rámci výzkumů WHO analyzuje subjektivní hodnocení v šesti různých oblastech, které se dále člení na několik složek. Tyto složky jsou shrnuty v následující tabulce číslo 2.

Tabulka č. 2: Subjektivní indikátory kvality života

INDIKÁTOR	ZNAKY
PSYCHICKÉ ZDRAVÍ	Zahrnuje myšlení jedince, jeho schopnost učení se či jeho míru sebeúcty.
TĚLESNÝ STAV	Zkoumá míru bolesti, energie a nepohody, kterou daný člověk vnímá.
SOCIÁLNÍ STAV	Jaká je sociální podpora v dané společnosti a vnímání pozitivních pocitů.
PROSTŘEDÍ JEDINCE	Zaměřuje se na bezpečnost, finanční zdroje, příležitosti a realizaci jedinců.
RELIGIONISTIKA	Zkoumá duchovní život a míru vnímání smyslu života.
MÍRA NEZÁVISLOSTI	Analyzuje každodenní aktivity jedinců či jejich mobilitu.

Zdroj: vlastní zpracování podle Bianchi (2005)

Kromě metody měření kvality života podle WHO na základě subjektivních indikátorů, je další metodou dvouúrovňový model životní spokojenosti. Tento model pojímá kvalitu života jako souhrn míry spokojenosti dosažené v šesti objektivně určených oblastí života: zaměstnání, bydlení, zdraví, volný čas, finanční jistota a životní prostředí. (Bianchi, 2005)

1.3. Indikátory měření kvality života obyvatel malých obcí

Kvalita života je měřena zejména na úrovni jednotlivých států, kdy nejpoužívanější je index HDI. Tento ukazatel je v omezené míře rovněž používán při analýze regionů, ale není možné

ho použít při analýze kvality života na malých obcích, a to zejména z důvodu nedostupnosti dat. Tato data jsou buď zpracovávána za větší územní celky, anebo nejsou sledována kontinuálně v delším časovém období. Ovšem v souvislosti s větším akcentem na rozvoj regionů a obcí je tedy nutné hledat jiné možnosti a využít k měření jiné indexy.

Řešením problematiky měření kvality života na regionální úrovni se věnovali Nováček, Mederly a Topercer, kteří zkonstruovali index, který je vhodnější pro regionální potřeby měření kvality života. Tento index je složen ze tří oblastí, které tvoří třináct měřitelných indikátorů kvality života. V následující tabulce číslo 3 je uvedena struktura tohoto indexu rozdělena do tří sledovaných oblastí kvality života.

Tabulka č. 3: Index lidského rozvoje v regionech

Index lidského rozvoje a kvality života	
A. Předpoklady pro dlouhý a zdravý život	A1 Demografické předpoklady
	A2 Zdraví a bezpečnost jedince
	A3 Kvalita životního prostředí
B. Předpoklady pro tvořivý život s dostatečným vzděláním	B1 Úroveň školství a vzdělanost obyvatel
	B2 Rodina a sociální soudržnost
	B3 Práce a možnosti společenského uplatnění
C. Předpoklady pro přiměřenou životní úroveň	C1 ekonomická výkonnost regionu
	C2 sociální status obyvatel

Zdroj: vlastní zpracování dle Mederly, Topercer a Nováček (2004)

Tento index bývá využíván pro potřeby měření na nižší úrovni než státu. Jeho zaměření na lidský rozvoj a kvalitu života může pomoci menším obcím při sestavování strategií jejich rozvoje a při určování silných a slabých stránek dané obce v oblasti lidského rozvoje.

2. PROBLEMATIKA REGIONÁLNÍHO ROZVOJE

Pojem regionální rozvoj je podstatný při analýze kvality života lidí v malých obcích a hledání příčin, proč dochází k vyliďňování některých malých obcí. Často ovšem dochází k zaměňování pojmů regionální rozvoj a udržitelný rozvoj.

Jak již bylo zmíněno výše, udržitelný rozvoj je zaměřen na uspokojování potřeb současných generací s ohledem na potřeby budoucích generací a akcentuje tak ve své definici časové hledisko. Udržitelný rozvoj takto poprvé vymezila Světová komise pro životní prostředí. Obdobně udržitelný rozvoj definuje v §6 i Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, který říká: „*Udržitelný rozvoj společnosti je takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby, a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává pouze přirozené funkce ekosystémů.*“ Na takto definovaný udržitelný růst navazují strategie udržitelného rozvoje a jejich cíle.

Udržitelnost rozvoje je měřena souhrnnými ukazateli složenými do indexů. Tyto ukazatele vyjadřují míru pokroku na úrovni jednotlivých států a jejich směřování k udržitelnému rozvoji. Nejznámějším indexem udržitelného rozvoje je již výše zmíněné HDI. Tento index je sestavován od roku 1990 OSN v rámci Programu pro rozvoj. HDI je složeno z několika základních komponentů – očekávaná délka života, přístup ke vzdělání, gramotnost obyvatel a HDP. Dalšími indexy jsou: ESI – index udržitelnosti životního prostředí, UN CSD Dashboard či SD Index – Index udržitelného rozvoje. (Mederly, Topercer, Nováček, 2004)

Problematika regionálního rozvoje je v současnosti aktuální a často zmiňovaná v nejrůznějších publikacích či médiích. Jedním z důvodů pro toto časté rozšíření pojmu v našem prostředí je zejména to, že od roku 2004 je Česká republika členem Evropské unie, která prostřednictvím své kohezní politiky, regionální politiky a řadou finančních nástrojů, podporuje regionální rozvoj svých členských států. Samotný pojem regionálního rozvoje nemá jednotnou všeobecně přijímanou definici. Často se tak k tomuto pojmu přistupuje z hlediska oblasti, pro kterou je potřeba tento pojem definovat. V českém prostředí se vymezení regionálního rozvoje věnoval například Wokoun a kol.

Wokoun a kol. vymezují (2008) 2 základní přístupy k pojmu: praktický a akademický. V praktickém přístupu je dále vymezen regionální rozvoj jako: „*vyšší využívání a zvyšování potenciálu daného systematicky vymezeného prostoru (území) vznikající v důsledku prostorové optimalizace socioekonomických aktivit a využití přírodních zdrojů.*“ Tato definice je využívána zejména pro účely neakademického prostředí a institucí, které dále s pojmem pracují. Naopak

podle akademického přístupu je regionální rozvoj definován následovně: „*aplikace nauk, zejména ekonomie, geografie a sociologie, řešící jevy, procesy, vztahy systematicky vymezeného prostoru (území), které jsou ovlivněny přírodně-geografickými, ekonomickými a sociálními podmínkami v daném regionu. Primární je hledání příčinných zákonitostí, rozmisťování ekonomických činností, nerovnoměrného osídlování území a navazující hledání nástrojů pro ovlivnění těchto procesů, ovlivnitelných a neovlivnitelných faktorů rozvoje apod.*“ (Wokoun a kol., 2008)

Odlišný pohled nabízí Minařík, Borůvková a Vystrčil (2013), kteří vnímají regionální rozvoj jako proces, který je výsledkem lidské aktivity za účelem zvyšování kvality života lidí v daném regionu.

Vymezení pojmu regionální rozvoj je podstatné také pro tvorbu klíčových strategických dokumentů regionálního rozvoje. Základním nástrojem regionální politiky v ČR je Strategie regionálního rozvoje ČR, kterou zpracovává Ministerstvo pro místní rozvoj (dále jen MMR). V současnosti se strategie regionálního rozvoje v ČR řídí podle dokumentu s názvem Strategie regionálního rozvoje ČR 2021+, který je pro následující fiskální období let 2021–2027 a navazuje na předchozí strategii ministerstva. Právě předchozí dokument Strategie regionálního rozvoje ČR 2014–2020 vymezuje regionální rozvoj následovně: „*Komplex procesů, které probíhají uvnitř regionů a které se týkají pozitivních ekonomických, sociálních, enviromentálních a jiných proměn regionu.*“ (MMR, 2013)

Z výše uvedených definic je zřejmé, že regionální rozvoj je vždy vztažen k nějakému prostoru (území), probíhá v čase (je dynamický) a váže se na socioekonomickou činnost a fyzicko-geografické podmínky. Jedná se o probíhající pozitivní změny ekonomického, sociálního, enviromentálního a jiného charakteru, které vedou ke zvýšení kvality života obyvatel regionu. K regionálnímu rozvoji se přistupuje ze dvou hledisek akademického a praktického. Praktický přístup se uplatňuje zejména v institucích samospráv a soukromé sféře při realizaci regionální politiky, která usiluje o zvýšení potenciálu daného regionu. Oproti tomu akademický přístup chápe regionální rozvoj jako proces, kde se prolínají poznatky i z jiných oborů jako je ekonomie, sociologie, geografie aj., a pomocí statistických, matematických a demografických metod je možné tyto procesy měřit a následně hodnotit.

Je nutné rozlišovat mezi regionálním rozvojem a regionálním růstem, nicméně oba tyto pojmy jsou úzce provázány. Regionální rozvoj obsahuje především kvalitativní charakteristiky, vztahuje se ke všem procesům probíhajícím uvnitř regionu a týká se pozitivních ekonomických,

sociálních, enviromentálních změn v regionu. Regionální růst je pak vnímán z hlediska kvantitativního pojetí a je spojen se zvýšením celkového ekonomického produktu regionu v určitém časovém období a může vést ke vzniku regionálních disparit.

2.1. Region

Regionální rozvoj probíhá tedy na nějakém prostoru (území), který je označen jako **region**. Metoda, kterou je region vymezován, se nazývá regionalizace. Regionalizace může probíhat buď zdola, kdy se seskupují jednotlivé základní prostorové jednotky do větších celků. Anebo se naopak postupuje shora, kdy je větší území rozčleněno do menších územních celků. Region je chápán jako otevřený se svými vstupy a výstupy, dynamický z hlediska probíhajících změn v čase, a organický systém se schopností adaptace na rychle se měnící podmínky. Nicméně i zde existují různé pohledy a názory na problematiku vymezení pojmu region.

Hudec (2009) definuje region takto: *„Ze systémového hlediska je region složitým prostorovým otevřeným dynamickým systémem s velkým počtem prvků různé kvality a hustými vazbami. Je bohatě strukturovaný a má širokou škálu různorodých vlastností.“* Region má svoji fyzicko-geografickou stránku (jeho poloha, rozloha, pohoří, vodstvo aj.) a socioekonomickou stránku (demografická struktura obyvatelstva, infrastruktura v regionu či hustota zalidnění v regionu).

Region jako definované území, je dále klasifikováno a členěno do různých skupin podle několika přístupů anebo z hlediska účelu pro který je daný region vymezen. Jedním ze základních rozdělení je na základě stejnorodosti nebo rozdílnosti aktivit a jevů na území regionu a jeho funkčnosti, kdy se regiony rozdělují na homogenní, heterogenní a funkční. (Skokan, 2003):

- homogenní regiony – kritériem je stejnorodost vlastností, na jejichž základě se region vymezuje a je dále hodnocen pomocí indikátorů (např. míra hustoty osídlení),
- heterogenní regiony – kritériem je různorodost vlastností, ale takto definované regiony spojuje jejich funkční jednotnost některých vlastností, zkoumají se zde vazby uvnitř regionu,
- funkční regiony – kritériem pro vymezení regionu je určení struktury funkčního regionu, kde je typická závislost mezi jádrem – periferií (např. dojížděka do škol z periferie do jádra).

Maier a Tödling (1998) rozdělují regiony na 3 kategorie – subnacionální (představuje část území jednoho státu), supranacionální (seskupení několika států) a transnacionální regiony (zahrnují části území dvou nebo více států a přesahují státní hranice př. euroregiony).

Nejen pro potřeby čerpání dotací z evropských investičních a strukturálních fondů se užívá klasifikace NUTS (z fr. Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques) podle Evropského statistického úřadu z roku 1988. Tato klasifikace byla stanovena zejména pro účely lepší srovnatelnosti jednotlivých regionů členských států na evropské úrovni.

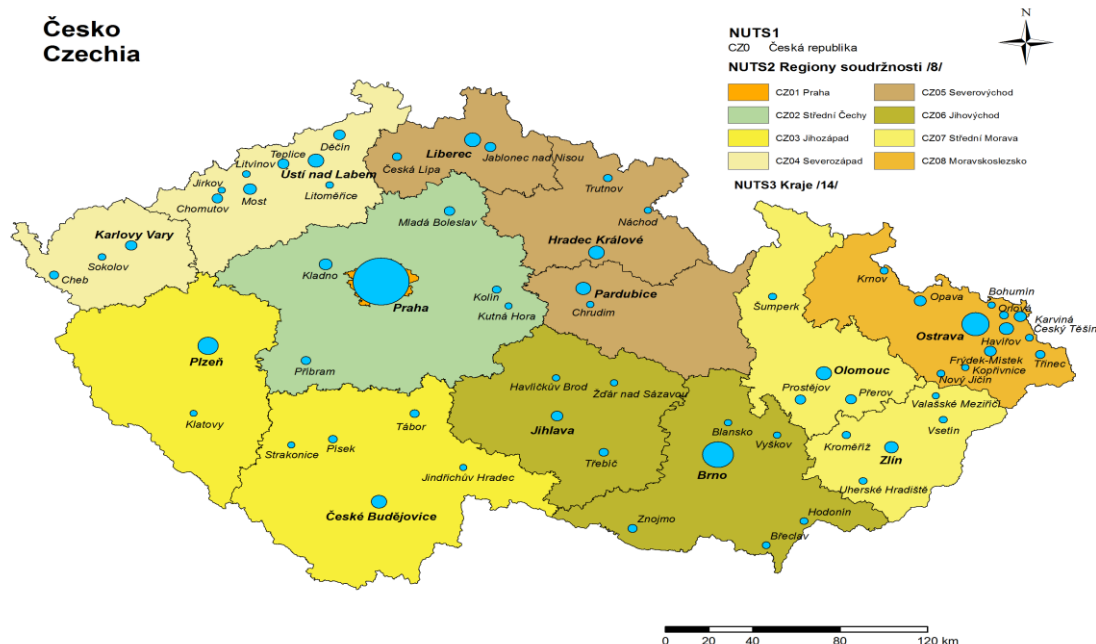
Tabulka č. 4: Klasifikace regionů podle NUTS a LAU

ÚROVEŇ	ÚZEMÍ	POČET JEDNOTEK V ČR
NUTS 0	stát	1
NUTS 1	území státu	1
NUTS 2	regiony soudržnosti	8
NUTS 3	kraje	14
LAU	obce	6258 ¹

Zdroj: vlastní zpracování podle ČSÚ (2021)

V tabulce číslo 4 je uveden přehled klasifikace NUTS aplikovaný na území České republiky. Na obrázku číslo 2 je mapa ČR, kde je graficky znázorněno rozdělení území na jednotlivé regiony soudržnosti podle klasifikace NUTS. Právě na regiony v kategorii NUTS 2 se zaměřuje regionální politika EU v rámci podpory regionálního rozvoje těchto územních jednotek.

¹ Stav počtu obcí k 1.1. 2021

Obrázek 2 Mapa klasifikace NUTS v ČR

Zdroj: ČSÚ (2020)

Regiony se vymezují i na základě účelu pro řešení konkrétních problémů jako je např. ekonomická zaostalost či ochrana přírody. Takto vymezené regiony po splnění cílů a odstranění problémů zanikají a jejich hranice nemusí být vždy shodné s administrativním členěním regionů. Kromě pojmu účelový region se také používá označení programový region. Jedná se o regiony, které vznikly za účelem určitého rozvojového záměru či strategie. Příkladem takto vymezených regionů může být seskupení obcí za účelem výstavby čističky odpadních vod (forma dobrovolného svazku obcí), které vzniknou před výstavbou čističky a s jejím dokončením zanikají. (Šilhánková, 2007)

Účelově vymezuje region i Zákon č. 248/ 2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje, v §2 část první definuje region jako: „územní celek, vymezený územními obvody krajů a obcí, jehož rozvoj může být podporován podle tohoto zákona.“ Tento zákon člení regiony na územní celek, jehož hranice jsou tvořeny územními obvody krajů a obcí. Rozvoj těchto regionů je podporován podle podmínek stanovených tímto zákonem s cílem: „zajistit dynamický a vyvážený rozvoj území České republiky se zřetelem na kvalitu života a životního prostředí, přispět ke snižování regionálních rozdílů a zároveň umožnit využití místního potenciálu pro zvýšení hospodářské a sociální úrovně jednotlivých regionů.“ (Zákon č. 248/2000 Sb.)

Pokud jsou regiony vymezeny z hlediska jejich ekonomického vývoje, pak jsou rozlišeny regiony:

- růstové – vznikají zde nová odvětví výroby a služeb a současně roste počet obyvatel, který podněcuje další rozvoj regionu,
- stagnující – z ekonomického hlediska v takovém regionu nedochází k žádným výraznějším změnám,
- problémové – mají dlouhodobě nízkou ekonomickou výkonnost, počet obyvatel stagnuje či klesá v důsledku vysoké míry nezaměstnanosti a špatné uplatnitelnosti uchazečů (např. kvůli nižšímu vzdělání).

Na základě výše uvedeného lze shrnout, že regiony jsou vymezeny na základě dvou přístupů. Buď z objektivního hlediska, kdy jsou regiony definované na základě jejich vnitřních struktur, anebo ze subjektivního hlediska, kdy jsou regiony vymezeny na základě účelu dalšího výzkumu. Dále jsou regiony specifikovány i na základě jejich vlastností a funkcí, které plní. Vždy se jedná o nějaký geografický prostor, který má své hranice (administrativní či přírodní), ale je otevřený, dynamický a organický. Členění na jednotlivé regiony je významné zejména pro uplatňování nástrojů a realizaci regionální politiky. Mezi jednotlivými regiony vznikají regionální disparity (rozdíly), které jsou důsledkem rozmanitosti a nerovnoměrného vývoje jednotlivých regionů.

2.2. Regionální disparity

Jak již bylo naznačeno výše, regionální disparity vznikají nerovnoměrným rozvojem jednotlivých regionů, kdy se část regionů rozvíjí vyšším tempem než ostatní regiony. Tyto disparity jsou vnímány negativně, ale i pozitivně. Zatímco negativně působící disparity zpomalují rozvoj a růst regionu a je potřeba je řešit, pozitivně působící disparity („zdravá konkurence“) naopak mohou danému regionu pomoci v jeho dalším rozvoji. Příliš velké negativní disparity mohou vést až k regionálnímu extremismu, kdy se regiony snaží o vlastní autonomii (politický regionalismus) nebo o odloučení se od vyššího správního celku (regionální separatismus – např. Baskicko ve Španělsku).

Problematikou regionálních disparit, jejich klasifikací, příčinami jejich vzniku a snahou o jejich eliminaci se zabývá řada autorů. V rámci projektu zkoumání regionálních disparit, který se zaměřil na výzkum vzniku, identifikaci a eliminaci regionálních disparit se snahou o formulaci východisek a metodického rámce, definovali Kutscherauer a kol. (2011) regionální disparity takto: „*rozdílnost, resp. nerovnost znaků, jevů či procesů mající jednoznačné územní*

umístění (lze je alokovat ve vymezené územní struktuře) a vyskytujících se alespoň ve dvou entitách této územní struktury.“

Při bližším zaměření se na příčiny vzniku regionálních disparit, jsou faktory děleny podle Kutscherauera a kol. (2010) na primární a sekundární. Primárními faktory jsou:

- nízká mobilita pracovní síly,
- nízká mobilita kapitálu,
- geografické faktory,
- ekonomická struktura regionů.

Sekundárními faktory jsou:

- vnější ekonomika,
- demografická situace,
- rigidita nákladů a cen,
- faktory prostředí,
- ostatní faktory.

Zatímco strategický dokument Strategie regionálního rozvoje ČR 2014–2020 definuje regionální disparity takto: „*Nepříznivý a významný rozdíl v úrovni ekonomického, sociálního a ekologického rozvoje regionů.*“ (MMR, 2013: 137) a poskytuje tak pohled na regionální disparity nejen z ekonomického hlediska, mezinárodní organizace práce (ILO) oproti tomu na regionální disparity nahlíží jako na: „*rozdíly mezi ekonomickým výkonem a blahobytem mezi zeměmi nebo regiony.*“ (ILO, 2009)

EU v rámci své regionální politiky a politiky koheze (soudržnosti) zaměřuje svoji pozornost na řešení a eliminaci negativně působících rozdílů mezi jednotlivými regiony v ekonomické, sociální a ekologické úrovni regionů. Společnost GaREP, zabývající se regionálním rozvojem, uvádí, že regionální disparity jsou: „*neodůvodněné regionální rozdíly v úrovni ekonomického, sociálního a ekologického rozvoje regionů.*“ (GaREP, 2009)

Jáč a kol. (2010) se zaměřují na ekonomické příčiny regionálních disparit, které jsou následující:

- odlišné tempo růstu pracovních sil a kapitálu,
- obvykle nízká mobilita výrobních faktorů,

- nízká úroveň technické infrastruktury,
- různá kvalita lidského kapitálu v jednotlivých regionech,
- špatný stav životního prostředí aj.

Růst ekonomických regionálních disparit je nejvyšší v regionech s upadajícím tradičním průmyslovým odvětvím, odlišným vztahům při výrobě nebo odlišnému sociálnímu prostředí (výskyt národnostních menšin, nízké vzdělání, jazyková bariéra, vyšší sociální napětí). (Jáč a kol., 2010)

Při hledání příčin vzniku regionálních disparit existují různé přístupy, vycházející z různých teorií regionálního rozvoje. Představitelé neoklasických a neoliberálních přístupů jsou přesvědčeni o tom, že regionální rozdíly mají přirozenou tendenci k vyrovnávání a regionální politika by se proto měla soustředit pouze na posílení vyrovnávacích mechanismů (tzv. konvergenční teorie). Naopak zástupci teorií regionálního rozvoje stojících na principech divergence s těmito tvrzení nesouhlasí a tvrdí, že regionální disparity se bez zásahu nemají šanci sami eliminovat (divergenční teorie). (Kutscherauer a kol., 2010)

Regionální disparity jsou často vnímány a zkoumány hlavně z hlediska jejich negativního působení na ekonomický, sociální a environmentální rozvoj a na růst regionů. Zcela opomíjený zůstává fakt, že regionální disparity mohou působit také pozitivně jako komparativní výhoda daného regionu anebo jako přidaná informační hodnota pro ostatní regiony. Pokud dojde ke správné identifikaci regionálních disparit, mohou se ostatní regiony naučit lépe porozumět příčinám vzniku regionálních disparit, snáze je eliminovat a řešit jejich příčiny vzniku. Disparity také mohou fungovat jako motivace pro ostatní regiony. Regionální disparity ovšem mohou být také chápány jako silné stránky daného regionu na jejichž základě je možné založit další rozvoj určitého území.

Vzhledem k tomu, že se regionální disparity projevují v různých podmínkách kvality života lidí, pak je pozornost při hledání příčin jejich vzniku zaměřena především na oblast ekonomickou, sociální a environmentální. Regionální disparity v těchto oblastech jsou dále kvantifikovány, měřeny a hodnoceny pomocí ekonomických, demografických či jiných ukazatelů. Regionální rozdíly jsou ovšem i z hlediska prostoru, např. město vs. venkov.

2.3. Regionální politika

Jak již bylo zmíněno výše, regionální rozvoj je realizován prostřednictvím regionální politiky, která se zaměřuje na snižování regionálních disparit. Regionální politika se historicky

vyvíjela různými směry. Blažek a Uhlíř (2011) vymezují etapy regionální politiky, které jsou charakterizovány obvyklými východisky regionální politiky. Jednotlivé etapy včetně jejich obvyklých východisek jsou shrnuty do následující tabulky číslo 5.

Tabulka č. 5: Etapy vývoje teorií regionální politiky podle převažujícího východiska

OBEČNÝ PŘÍSTUP	PŘEVAŽUJÍCÍ TEORIE REGIONÁLNÍHO ROZVOJE	REGIONÁLNÍ POLITIKA
NEOKLASICKÝ (1920–1940)	Teorie regionální rovnováhy (např. neoklasické modely)	Základní koncept „dělníci za prací“, používány nástroje zvyšující mobilitu pracovních sil.
KEYNESIÁNSKÝ (1950–1975)	Teorie regionální nerovnováhy (např. teorie kumulativních příčin či teorie pólů růstu)	Základní koncept je „Práce za dělníky“, využívány nástroje podporující příliv investic do problémových regionů.
NEOMARXISTICKÝ (1970–1985)	Teorie regionální nerovnováhy (např. teorie nerovné směny)	Návrhy na opatření neomarxisté neformulovali.
NEOLIBERÁLNÍ (OD ROKU 1975)	Teorie regionální rovnováhy i nerovnováhy (např. nová teorie růstu, teorie závislosti na zvolené cestě)	„Podpora lokální iniciativy“, podpora malých a středních firem, decentralizace kompetencí a deregulační opatření.
INSTITUCIONÁLNÍ (OD ROKU 1980)	Teorie regionální nerovnováhy (např. teorie průmyslového okrsku, teorie učících se regionů)	„Spolupráce a inovace“, podpora malých a středních firem, šíření inovací, networking, gradualistická proměna místních institucí založená na učení.

Zdroj: Blažek, Uhlíř (2011)

Důležitou roli ve vývoji uplatňování regionální politiky hrála otázka role státu. Dva hlavní přístupy jsou: intervencionistické a neintervencionistické. Zatímco zastánci intervencionistického přístupu k regionální politice zastávají názor, že stát má hrát hlavní roli

při její realizaci a řízení. Neintervencionalisté naopak chtějí, aby stát do regionální politiky zasahoval co nejméně. Oba tyto postoje jsou velmi extremistické a vhodnou alternativou je nalezení kompromisu mezi oběma přístupy. (Blažek, Uhlíř, 2011)

Hlavním nástrojem realizace regionální politiky v ČR je již zmíněný strategický dokument MMR – Strategie regionálního rozvoje. V současnosti je platný dokument pro programovací období 2021–2027, který definuje regionální politiku jako: „*politiku, která má usměrňovat sektorové politiky státu tak, aby zohledňovaly specifika jednotlivých typů území (metropolitních území, aglomerací, regionálních center a jejich venkovského zázemí, strukturálně postižených krajů, hospodářsky a sociálně ohrožených území), a která zároveň vytváří vlastní nástroje, jimiž ovlivňuje rozvoj specifických území.*“ (MMR, 2020) Tato strategie MMR ve své návrhové části definuje globální cíle, strategické a specifické cíle a k nim vypracovaná typová opatření. Strategickými cíli jsou (MMR,2020):

- mezinárodně konkurenceschopná metropolitní území adaptovaná na ekonomický, prostorový a populační růst,
- aglomerace využívající svůj růstový potenciál a plnící úlohu významných krajských hospodářských, kulturních a akademických center,
- hospodářsky stabilizovaná regionální centra představují snadno dostupná centra kultury, zaměstnanosti a obslužnosti příslušných funkčních regionů, jejich venkovské zázemí je na regionální centra dobře dopravně napojeno, disponuje dostatečnou sítí služeb a jsou v něm uplatňována inovativní řešení,
- revitalizované a hospodářsky restrukturalizované regiony, přizpůsobené a flexibilně reagující na potřeby trhu,
- dobrá kvalita života v hospodářsky a sociálně ohrožených územích,
- kvalitní plánování regionálního rozvoje přispívající k plnění cílů regionální politiky.

Podle Zákona č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje, je hlavním realizátorem regionální politiky v ČR kraj. Kraje mají povinnost zpracovávat své vlastní strategické plány. Tyto strategické dokumenty by měly sloužit především pro stanovení si jasných, srozumitelných a realizovatelných cílů, které reflektují situaci v regionu. Při jejich tvorbě by kromě odborníků měly být zapojeni i další účastníci jako např. neziskové organizace, podnikatelé a občané kraje.

3. VYMEZENÍ PROBLEMATIKY VENKOVA A MALÝCH OBCÍ V ČR

Vymezení venkova a venkovského prostoru je důležité zejména při zacílení specifické formy podpory při jeho rozvoji. Tato podpora přispívá nejen k rozvoji malých obcí a venkova v regionu, ale také zvyšuje kvalitu života jejich občanů. V následujících kapitolách je provedena rešerše přístupů k definování venkova a malé obce z řad odborné veřejnosti, zákona i mezinárodních organizací. Dále je uveden i stručný přehled historického vývoje českého venkova včetně vývoje počtu obcí.

3.1. Vymezení venkova a malé obce

Obec definuje Zákon č. 128/2000 Sb. o obcích (obecní zřízení) následovně: „*Obec je základním územním samosprávným společenstvím občanů; tvoří územní celek, který je vymezen hranicí území obce.*“ Kromě definice obce zákon vymezuje jejich postavení takto: „*Obec je veřejnoprávní korporací, má vlastní majetek. Obec vystupuje v právních vztazích svým jménem a nese odpovědnost z těchto vztahů vyplývajících. Obec pečuje o všestranný rozvoj svého území a o potřeby svých občanů; při plnění svých úkolů chrání též veřejný zájem.*“ (Zákon č. 128/2000 Sb.) Obec se může dále dělit na jednu či více místních částí.

Obecně je přístup k vymezení venkova a venkovského prostoru na našem území diferenciováný a nemá žádný právní základ. Chybí tak jednotná definice či vymezení hranic venkova a k pojmu přistupují jednotlivé instituce různě. Rozdělení území na urbanizované a rurální je spjato s jeho historickým, politickým, kulturním i administrativním vývojem a z těchto důvodů je proces stanovení jednotné definice pomalý. (Perlín, 2009)

Při vymezení venkovské obce jsou sledovány důležité ukazatele, které jsou zaměřeny buď na celkový počet obyvatel anebo na hustotu osídlení venkovského prostoru. Dále jsou při analýze venkovského prostředí používána kritéria národního či regionálního vymezení, kdy se vychází z kvantitativních dat a časových řad. Obecně je možné kategorizace vymezení venkova dělit na (Perlín, 2009):

- statistické – počet obyvatel, správní struktura, označení obce, hustota zalidnění, podíl ekonomických aktivit,
- subjektivní – individuální znaky, architektura, urbanismus, sociální vztahy, krajina a její ráz.

Při volbě kritérií k hodnocení kvality života v malých obcích je důležité zvolit vhodné ukazatele. Jako nejvhodnější ukazatel, který je relativně dostupný a jasně definovaný, je ukazatel počtu obyvatel. Naopak nevhodným ukazatelem při hodnocení je správní statut obcí. A to z důvodu absence pravidel pro udělení statutu města mezi lety 1990–2000. Tehdy docházelo k tomu, že statut města získávaly obce s velmi odlišným počtem obyvatel. (Perlín, 2009) Od roku 2000 o udělení statutu města rozhoduje předseda Poslanecké sněmovny, a to podle pravidel zákona č. 128/2000, kdy jsou platná následující pravidla (Zákon č. 128/2000 Sb.):

- *„Obec, která má alespoň 3000 obyvatel, je městem, pokud tak na návrh obce stanoví předseda Poslanecké sněmovny po vyjádření vlády.“*
- *„Obec, která byla městem přede dnem 17. května 1954, je městem, pokud o to požádá předsedu Poslanecké sněmovny. Předseda Poslanecké sněmovny tak na žádost obce stanoví a zároveň určí den, od kterého se obec stává městem.“*
- *„Sloučí-li se dvě nebo více obcí, z nichž alespoň jedna je městem, je nově vzniklá obec městem. Oddělí-li se část města a vzniknou dvě nebo více obcí, pak obec, které zůstane název dosavadního města nebo část jeho názvu, je i nadále městem.“*

Z výše uvedené definice pravidel určení měst, které vzniklo až v roce 2000, jsou jasně stanovená pravidla pro určení právního statutu měst. V zákoně nicméně chybí jasné vymezení malých obcí a venkova.

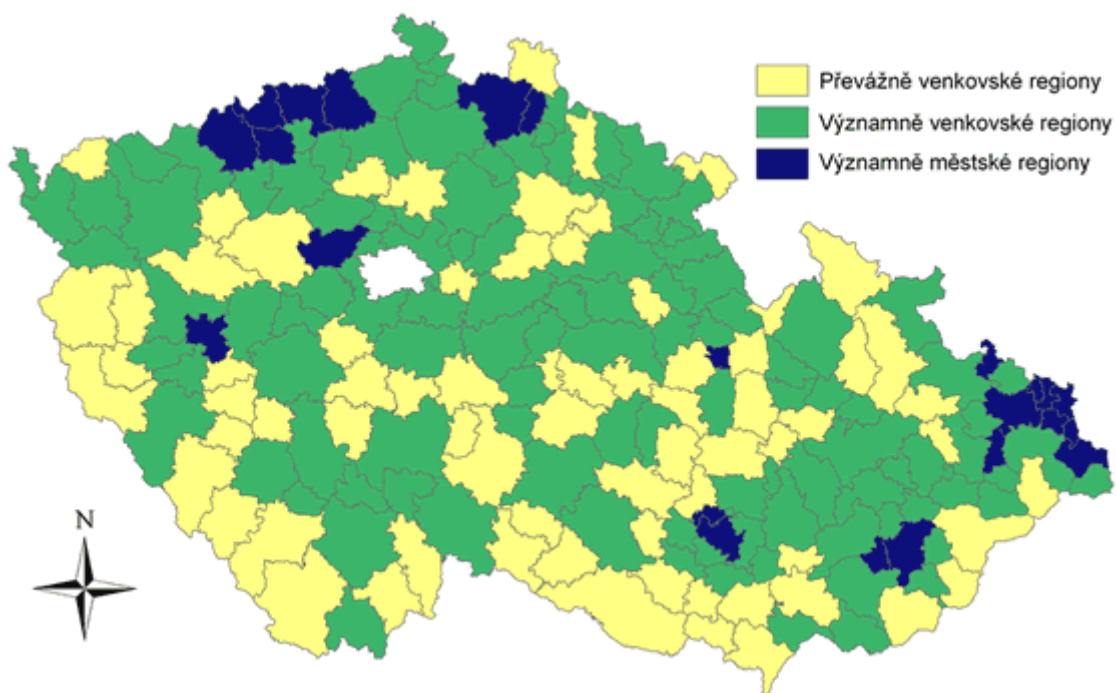
Mezinárodní organizace OECD a statistický úřad Eurostat využívají k vymezení hranic mezi venkovem a městem jako kritérium ukazatel hustoty obyvatel. V kategorii NUTS III jsou dále vymezeny tři oblasti (Eurostat, 2013):

- převážně venkovské regiony – nad 50% obyvatel žijících ve venkovských obcích s hustotou zalidnění menší než 150 obyvatel/km²,
- významně venkovské regiony – venkovská obec, kde žije 15–50% obyvatel,
- převážně městské regiony – na venkovských obcích žije méně než 15% obyvatel.

Tato kategorizace území podle statistických jednotek NUTS III je závislá na průměrné velikosti a absolutním počtu jednotek. V podmínkách českého území, kdy podobně jako ve Francii je na našem území vysoký počet obcí, se vyskytuje značný počet obcí, které mají menší hustotu zalidnění než 150 obyvatel/km². Naopak země, kde jsou základní jednotky veřejné správy větší (Dánsko, Švédsko, Norsko či Velká Británie) a snadno tak plní limit hustoty

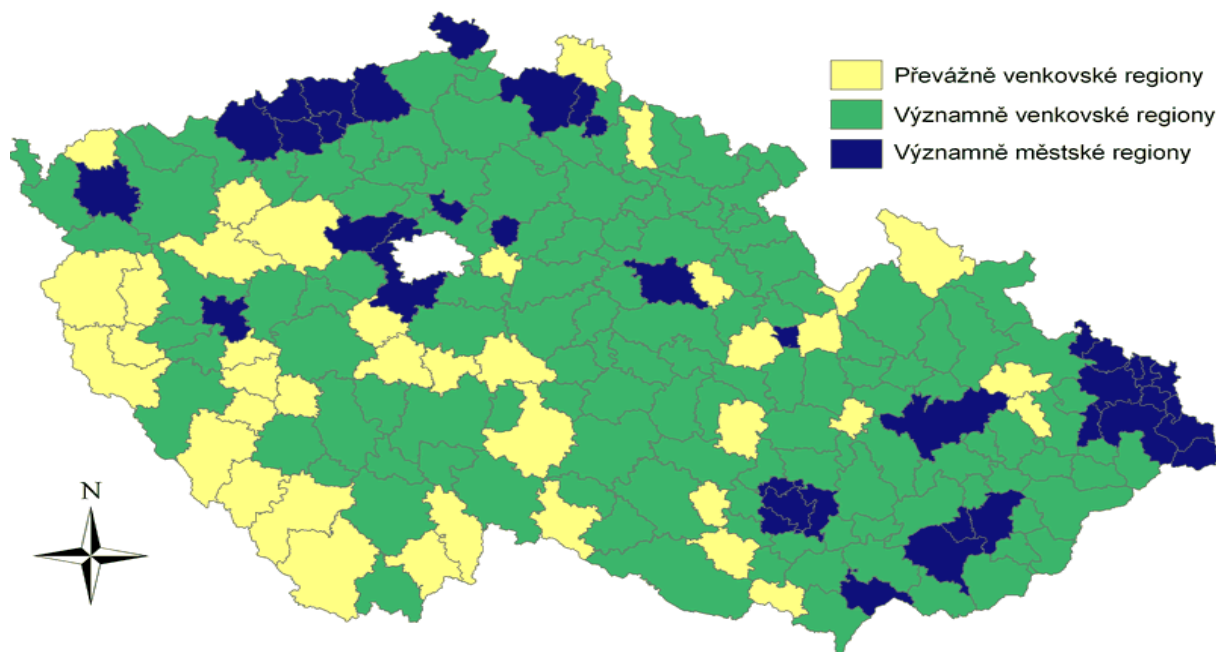
zalidnění 150 obyvatel/km², těžko vymezují venkov. Pokud tedy pro naše území je použito kritérium hustoty obyvatel v rámci klasifikace Eurostatu na úrovni NUTS III, pak s výjimkou Prahy, jsou ostatní kraje definovány jako převážně venkovské jednotky a kraj Vysočina je pak vymezen jako významně venkovský region. (Perlín, 2009)

Při vymezení venkovského prostoru na území ČR na základě hustoty obyvatel je nutné stanovit menší jednotky než kraje. Menší územní jednotka, než kraje totiž přesněji vypovídá o územní struktuře ČR. Vhodným kritériem pak je použití jednotky správních obvodů úřadů obcí s rozšířenou působností (dále jen ORP). Srovnání rozdílů hodnocení podle OECD nezohledňující specifika územní struktury ČR na základě kritéria 150 obyvatel/km² a zvoleného kritéria hustoty 100 obyvatel/km², ilustrují následující dva obrázky číslo 3 a číslo 4. Jako základní jednotka nejsou použity kraje, ale ORP.

Obrázek 3: Venkovské regiony podle hustoty zalidnění dle ORP (kategorie 150 obyvatel/km²)

Zdroj: *Perlín (2009)*

Obrázek 4: Venkovské regiony podle hustoty zalidnění dle obcí s ORP (kategorie 100 obyvatel/km²)

Zdroj: Perlín (2009)

Z obou obrázků je patrné, že pro území ČR je vhodné použití jako základní jednotky ORP namísto NUTS III. Snížením hranice hustoty zalidnění ze 150 obyvatel/km² na 100 obyvatel/km² podle jednotlivých ORP se sníží diverzifikace regionů. Dojde ke snížení počtu ORP vymezených jako významně venkovských, a naopak se zvýší počet významně městských regionů.

Z výše uvedených vymezení a definic venkovského prostoru, které nejsou právně zakotvené v našem právním řádu, vyplývá, že vhodnými kritérii při vymezení venkova a malých obcí je – počet obyvatel. Pokud je vymežováno území venkova a malé obce je vhodné použití ukazatele hustoty zalidnění podle vzoru Eurostatu. Nicméně je nutné tento ukazatel upravit díky vysokému počtu základních administrativních jednotek na našem území. Při modifikaci ukazatele a stanovení jako základní jednotky ORP s limitem hustoty zalidnění 150 obyvatel/km² je území ČR více diferencované a jeho použití je pro další analýzy vhodnější.

3.2. Historický vývoj venkova v ČR

Venkov na našem území prošel několika historickými etapami vývoje. Z původně dominantní zemědělské funkce získal v současnosti mnohem větší variabilitu funkcí. Etapy jeho historického vývoje, jak je možné je podle Perlína (2010) rozdělit, jsou uvedené v tabulce číslo 6.

Tabulka č. 6: Etapy vývoje českého venkova

OBDOBÍ	VÝVOJ
3. ČTVRTINA 19. STOLETÍ – 1938	Rychlý růst obyvatel ve městě i na venkově díky vlivu industrializace, zvyšování efektivity v zemědělství, rozvíjení nezemědělských činností (jednoduchá průmyslová výroba, stavebnictví). Migrace obyvatel z vesnice do měst. Růst společenské aktivity a vznik dobrovolných spolků a další místní iniciativy. Silná role místních autorit a velká participace občanů na dění v obci.
OBDOBÍ II. SVĚTOVÉ VÁLKY	
ODSUN ČECHŮ ZE SUDET	Zabavení půdy a migrace Čechů do vnitrozemí. Ztráta půdy i společenského postavení mnoha Čechů.
ODSUN NĚMCŮ ZE SUDET	Ztráta kulturní a sociální kontinuity vývoje mezi Čechy a Němci. Změna vlastnictví půdy v Sudetech, propad zemědělství a průmyslové výroby v oblasti Sudet. Pokles počtu obyvatel a zánik velkého množství sídel. Vyšší míra kriminality především majetkové vzniklé nelegálním využitím majetku po odsunutých německých obyvatelích.
OBDOBÍ PO II. SVĚTOVÉ VÁLCE	
OBDOBÍ KOLEKTIVIZACE 1948–1953	Prosazování myšlenky kolektivizace a společného družstevního hospodářství s cílem dosažení vyšší produktivity práce. Velké a mnohdy nenávratné zásahy do venkovského způsobu života. Změna sociální struktury obyvatel na vesnicích a přerušení sociálního vývoje a stability.
SOCIALIZACE VENKOVA 1953–1970	Stabilizace vývoje venkova v oblasti sociální i ekonomické. Uvolnění pravidel po smrti Stalina a Gottwalda v roce 1953 znamenalo znovuzapojení starších sedláků, kteří předtím odmítali vstoupit do družstev, do hospodaření. Odchod mladých lidí do měst v rámci propagandy a nábory dělníků do těžkého průmyslu a těžby. To vedlo k poklesu obyvatel na vesnici a jejich stárnutí. Komunistický režim zasáhl pomocí rychlé industrializace venkova a hesla: <i>Přiblížení venkova městu</i> . To přineslo mnoho zásahů do urbanistického a architektonického vzhledu venkova a malých obcí, kdy vznikali stavby v rámci odklonu od tradičního venkovského domu k městské vile.
KOLEKTIVIZACE A REKREACE 1970–1990	Dochází k narůstání koncentrace jednotlivých aktivit do omezené skupiny sídel (vznik velkých zemědělských závodů a rušení menších zemědělských provozů). Intenzivnější využití objektů pro rekreaci. Vznik velkých nákupních a kulturních středisek a zánik malých obchodů, restaurací apod. Útlum investic a rozvoje v malých obcích. Soustředění investic do větších obcí (výstavba vodovodů, kanalizací, bytových domů). Změna v administrativní struktuře, kdy byla zavedena středisková soustava a snížen počet obcí.
MODERNÍ VÝVOJ	
VÝVOJ VENKOVA PO ROCE 1990	Období převratných změn (znovuzavedení obecní samosprávy). Dezintegrační procesy a nárůst počtu obcí. Příjem financí díky novému daňovému systému, který je závislý na výnosu daně z příjmu, a tedy na počtu obyvatel a množství podnikatelských subjektů v obci. Nízký příjem pro malé obce a závislost na dotacích.

Zdroj: vlastní zpracování podle Perlína (2010)

Obyčejně je možné říct, že pro ČR je charakteristický velký počet municipalit. Tento fakt je dán historickým vývojem. Nejvyšší počet obcí na území ČR byl v roce 1961, a to 8 726 obcí. Od tohoto roku se počet obcí na našem území snižoval, a to zejména v období mezi lety 1970 až 1980, kdy docházelo, k již zmíněnému, slučování obcí do tzv. střediskové sídelní soustavy. Tehdy počet obcí klesl až na 4778. Nejnižší počet obcí na našem území byl však v roce 1990, kdy bylo celkem 4100 obcí. Od této doby ovšem počet obcí opět narůstal v důsledku oddělování se od střediskové soustavy, která se mnohým obcím nelíbila a vedla ke vzniku nových či obnovy původních obcí. K ustálení počtu obcí došlo až v roce 1994 a od této doby se jejich počet pohybuje okolo 6250. (Maříková, 2005) Změny v počtu obcí podle jednotlivých krajů v ČR ilustruje následující tabulka číslo 7 a tabulka číslo 8. K 1.1. 2021 byl celkový počet obcí 6258 obcí. (ČSÚ, 2022)

Tabulka č. 7: Počty obcí v ČR podle krajů v letech 1990–1995

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
ČESKÁ REPUBLIKA	4 100	5 768	6 097	6 196	6 230	6 232
KRAJE:						
STŘEDOČESKÝ	770	1 097	1 130	1 145	1 148	1 148
JIHOČESKÝ	298	569	606	620	623	623
PLZEŇSKÝ	258	445	488	501	507	505
KARLOVARSKÝ	84	124	130	130	131	131
ÚSTECKÝ	224	321	342	350	352	352
LIBERECKÝ	129	197	210	215	216	216
KRÁLOVÉHRADECKÝ	302	429	442	446	447	448
PARDUBICKÝ	334	425	445	447	449	450
VYSOČINA	491	621	712	728	731	730
JIHOMORAVSKÝ	556	620	635	639	643	644
OLOMOUCKÝ	244	368	381	388	390	390
ZLÍNSKÝ	246	278	290	296	297	297
MORAVSKOSLEZSKÝ	163	273	285	290	295	297

Zdroj: vlastní zpracování podle ČSÚ (2022)

Tabulka č. 8: Počty obcí v letech 1995–2020 ²

ÚZEMÍ/ROK	1995	2000	2005	2010	2015	2020
ČR	6 232	6 251	6 248	6 250	6 253	6 258

Zdroj: vlastní zpracování podle ČSÚ (2022)

Při srovnání vývoje počtu obcí v ČR z obou předchozích tabulek, je patrné, že se počet obcí od roku 1994 pohybuje okolo 6230. Po roce 2000 osciluje tento počet okolo 6250. Změny v počtech z kraje 90. let souvisí se změnou politického uspořádání, kdy během transformace politického režimu od totalitního k demokratickému dochází k uvolňování. Tento fakt se odráží i v počtech obcí. Obce opouští střediskové uspořádání nastolené komunistickým režimem v 70. a 80. letech a dochází ke vzniku nových obcí. Další změnou, která se projevila v počtech obcí, je Zákon č. 128/2000 Sb. o obcích, který zakotvuje základní požadavky na vymezení a vznik obcí. Trend narůstání počtu z kraje 90. let je ve všech krajích ČR. V následujících letech, kdy je počet obcí stabilní, dochází k výraznějším změnám v rámci území krajů jen sporadicky, a to například v důsledku zrušení vojenských újezdů.

Řešením fungování většího počtu menších municipalit se věnovali i okolní země. V západoevropských zemích, jako je například Německo nebo Francie, proběhla v minulých desetiletích reforma územní veřejné správy, jejíž cílem bylo zefektivnění fungování malých obcí při vykonávání veřejné správy. V Bavorsku bylo postupně vytvářena integrace jednotlivých obcí, kdy vznikl pojem „jednotná obec“. Takováto jednotná obec má mít minimální počet obyvatel nad hranicí 3000. Pro takovou obec je ustanoven společný správní úřad, který vzniká na základě společné svobodné vůle zakládajících obcí a její následné registrace. Kontrolním a dozorovým orgánem je nadřazený okresní úřad, přičemž právní základ takového správního uspořádání územních celků je zákon o obecním zřízení a zákon o spolupráci mezi obcemi. Jednotná obec má právní status veřejnoprávní korporace a plní veřejné úkoly svých členských obcí, které ji pověřují. (Moderní obec, 2022)

V ČR jsou diskuse o podobném modelu zřízení sdružení malých obcí v počátcích a zabývá se jimi například pracovní skupina pro řešení problematiky malých obcí zřízená při Ministerstvu vnitra. Typické je v současnosti zřizování spíše formou dobrovolného svazku obcí za účelem zbudování např. čističky odpadních vod. Takovéto svazky ovšem po naplnění účelu zanikají a dále spolu nespolupracují.

² Uvedená data jsou platná k 1.1. daného roku

4. ANALÝZA KVALITY ŽIVOTA V MALÝCH OBCÍCH

Ačkoli je kvalita života jako pojem vnímán především subjektivně, existuje řada objektivních ukazatelů, pomocí nichž je kvalita života objektivně měřena. K měření kvality života v malých obcích ČR jsou použity data z Českého statistického úřadu, především z Malého lexikonu obcí (ČSÚ, 2010–2019) a z dokumentu Územně analytické podklady (ČSÚ, 2021). Malá obec je pro účely této diplomové práce definovaná jako obec s počtem do 200 obyvatel. Jako hodnotící kritérium pro analýzu kvality života v obcích byl tedy zvolen počet obyvatel. Tyto obce jsou díky zvolenému kritériu unikátní, pokud chceme zkoumat úroveň kvality života. Mnohé z nich nedisponují ani základní občanskou či technickou vybaveností a kvalita života je zde nižší než v obcích větších velikostních kategorií obyvatel.

4.1. Metodika analýzy

Jak již bylo zmíněno výše, venkov a malé obce jsou prostorem se svými specifickými potřebami, které ovlivňují kvalitu života jeho obyvatel a působí jako determinant při rozhodování obyvatel o tom, zda zde setrvají či budou migrovat do obce s větší velikostí. S ohledem na výše vymezené možnosti analýzy rozvoje venkovského prostředí jsou v této práci sledovány následující oblasti:

- demografické charakteristiky,
- ekonomické ukazatele,
- občanská a technická vybavenost a bytová výstavba.

Uvedená data jsou sledována za období 10 let, respektive od roku 2010 do roku 2019, a to z důvodu dostupnosti těchto dat. Na základě analýzy těchto dat budou provedeny závěry o kvalitě života obyvatel a zda dochází v souvislosti s úrovní kvality života k vyliďňování malých obcí.

Při zpracování demografické charakteristiky byla vybrána dostupná data z ČSÚ pro zvolenou kategorii obcí s počtem obyvatel 0–199. Souhrnné demografické ukazatele jako je např. počet obcí, obyvatel v jednotlivých věkových skupinách, počty nezaměstnaných apod., jsou získány pomocí agregace dat za jednotlivé obce. Při analýze demografických charakteristik obcí budou použity následující ukazatele shrnuté v tabulce číslo 9. Následně použitá data jsou platná vždy k 31.12. daného roku. Tím je sjednocena rozdílná metodika obou

hlavních dokumentů. Zatímco analýzy z Lexikonu jsou vydávány s platností k 1.1. daného roku, Územně analytické podklady jsou naopak platné k 31.12. daného roku.

Tabulka č. 9: Užití demografické ukazatele

UKAZATEL	CHARAKTERISTIKA
POPULAČNÍ VELIKOST OBCE	Jedná se o statický ukazatel. Základ pro výpočty dalších např. ekonomických ukazatelů.
DEMOGRAFICKÁ STRUKTURA OBYVATEL	Základem třídění je buď podle věku nebo podle pohlaví (dva základní biosociální znaky populace). Ukazuje výsledek demografických procesů probíhajících v populaci ve sledovaném časovém období. V práci je použito třídění podle věkových kategorií.
INDEX STÁŘÍ	Jedná se o poměr počtu osob ve věku 65 a více let k počtu dětí 0-14 let ve stejném časovém okamžiku.
PRŮMĚRNÝ VĚK	Vypočítán jako aritmetický průměr věků všech obyvatel žijících na daném území ve stejný časový okamžik.
PŘIROZENÝ PŘÍRŮSTEK	Rozdíl mezi počtem živě narozených dětí a počtem zemřelých osob ve stejném sledovaném období. Jedná se o přirozenou obměnu obyvatelstva výměnou narozených za zemřelé.
SALDO MIGRACE	Rozdíl mezi počtem přistěhovalých a vystěhovalých v daném období do/ze sledovaného území. Jedná se o mechanický pohyb (prostorové přemísťování obyvatelstva). Je řazen stejně jako přirozený přírůstek do demografické dynamiky.

Zdroj: vlastní zpracování

Významným pramenem demografických údajů o obyvatelstvu poskytují data ze sčítání lidu, který probíhá jednou za 10 let. Poslední sčítání Lidu, bytů a domů (SLBD) proběhlo v roce 2021. Data však do této doby nejsou souhrnně zpracována. Jedná se o soubornou statistickou akci sběru, uspořádání, zhodnocení, analýzy a publikování vybraných demografických údajů zjištěných k určitému okamžiku. První sčítání v evropských zemích proběhlo v polovině 18. století a počátky moderního sčítání jsou datovány na začátek 19. století. Na území ČR

proběhlo první sčítání za vlády Marie Terezie v roce 1754. (ČSÚ, 2022) Kromě sčítání lidu se evidenci obyvatelstva věnují matriky, které mají povinnost registrovat všechna narození, úmrtí a sňatky. Tato data pak v ČR vstupují do registru obyvatel, na jehož základě jsou publikovány i zde použité ukazatele.

Ekonomická analýza malých obcí v ČR je v této práci založena na sledování následujících ukazatelů shrnutých v tabulce číslo 10:

Tabulka č. 10: Vybrané ekonomické ukazatele

UKAZATEL	CHARAKTERISTIKA
OBEČNÁ MÍRA NEZAMĚSTNANOSTI	Vypočítán jako podíl celkového počtu nezaměstnaných na celkové pracovní síle (ekonomicky aktivním obyvatelstvu).
DLOUHODOBĚ NEZAMĚSTNANÍ	Nezaměstnaní, kteří si hledají zaměstnání déle než 12 měsíců.
NEZAMĚSTNANÍ ABSOLVENTI	Nezaměstnaní, evidovaní na ÚP, u nichž doba od úspěšného dokončení studia nepřekročila 2 roky.
INDEX EKONOMICKÉHO ZATÍŽENÍ	Jedná se o poměr počtu osob ve věkové kategorii 0-14 let a kategorii 65 let a více (ekonomicky neaktivní osoby) k počtu osob ve věku 15-64 let (ekonomicky aktivní) ve stejném časovém okamžiku. Konkrétně ukazatel vyjadřuje, kolik ekonomicky neaktivních osob připadá na 100 ekonomicky aktivních osob.
POČET EKONOMICKÝCH PODNIKATELSKÝCH SUBJEKTŮ	Jedná se o každou právnickou a fyzickou osobu s postavením podnikatele.

Zdroj: vlastní zpracování podle ČSÚ (2011–2019)

Ke zhodnocení kvality života v malých obcích ČR bude provedena také analýza občanské vybavenosti, technické vybavenosti a bytové výstavby. Do vybavenosti obce a bytové výstavby jsou zařazeny prvky názorně shrnuté v tabulce číslo 11.

Tabulka č. 11: Prvky vybavenosti obcí

PRVKY OBČANSKÉ VYBAVENOSTI	
POŠTA	Počty pošt uvedené v analýze zahrnují takové provozovny, které zajišťují komplexní poštovní služby včetně podání, přepravy a dodání poštovních zásilek a další služby (vyplácení důchodů, ověřování listin apod.) Tyto pošty mají vlastní poštovní směrovací číslo.
ZDRAVOTNICKÉ ZAŘÍZENÍ	Zahrnují několik typů zařízení: sdružené i samostatné ambulantní zařízení, nemocnice, odborné léčebné ústavy, lůžková zařízení, ordinace lékařů a jiná samostatná zařízení včetně detašovaných pracovišť.
ZÁKLADNÍ ŠKOLA	U těchto zařízení je rozlišeno, zda se jedná o běžné ZŠ se všemi stupni vzdělávání (1.–9. třída), či o školy s menším počtem vzdělávacích stupňů.
PŘEDŠKOLNÍ ZAŘÍZENÍ	Tato zařízení připravují děti pro vstup do povinné školní docházky. Do kategorie těchto zařízení jsou řazeny MŠ a přípravné třídy základní školy a přípravné stupně základní školy speciální. Nezahrnují soukromá zařízení typu: jesle, dětské skupiny, lesní školky.
PRVKY TECHNICKÉ VYBAVENOSTI	
VODOHOSPODÁŘSKÁ INFRASTRUKTURA	Zahrnuje vybavení obcí vodovodem, kanalizací a kanalizací s napojením na čističky odpadních vod (ČOV).
PLYNOFIKACE	Shrnuje počty obcí, které jsou zásobovány plynem.
BYTOVÁ VÝSTAVBA	
DOKONČENÉ BYTY	Dokončené byty jsou byty, na které bylo příslušným stavebním úřadem do konce sledovaného období vystaveno kolaudační rozhodnutí. V počtech jsou zahrnuty byty na stavbách pro bydlení i mimo ně, vč. nástaveb, vestaveb nebo přístaveb a bytů v domech s pečovatelskou službou a domovech – penzionech a také nebytových objektech, včetně bytů získaných adaptací nebytových prostor.
DOKONČENÉ BYTY V RD	Počet dokončených bytů v rodinných domech (RD). Je vyjádřen jako počet z celkového počtu dokončených bytů specifikovaných výše.

Zdroj: vlastní zpracování podle ČSÚ (2011–2020)

4.2. Demografické charakteristiky

Podle Koncepce rozvoje venkova od Ministerstva pro místní rozvoj ČR je obyvatelstvo v ČR rozmístěné podle podobného vzorce jako např. ve Francii, Slovensku či Polsku, kdy zhruba čtvrtina obyvatel žije v převážně městských regionech, polovina obyvatel v přechodových regionech a čtvrtina obyvatel ve venkovských regionech. Toto srovnání je na základě hustoty obyvatel, který má ČR vyšší, než je průměr EU³. (MMR, 2019)

Následující tabulka číslo 12 shrnuje počty obcí v kategorii 0-199 obyvatel, jejich počty obyvatel a jaký podíl představují na celkovém podílu obyvatel ČR. Při interpretaci těchto dat je ale nutné uvažovat o tom, že v průběhu sledovaného období docházelo k posunům jednotlivých obcí do jiných velikostních kategorií. Proto srovnání populační velikosti mezi jednotlivými kategoriemi obcí a vývojem počtu jejich obyvatel ilustruje obrázek číslo 5.

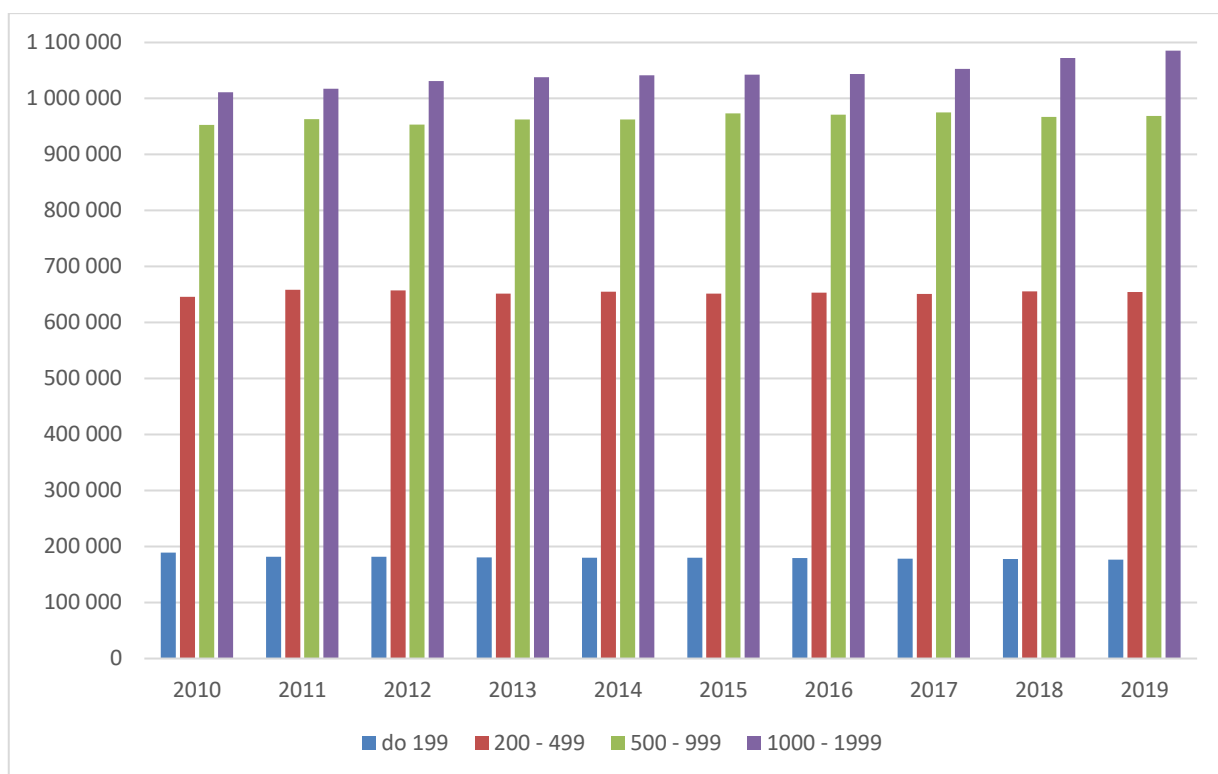
Tabulka č. 12: Počet obcí, obyvatel a podíl obyvatel v obcích 0–199 na populaci ČR 2010–2019

POPULAČNÍ VELIKOST OBCE 0-199			
<i>ROK</i>	<i>Počet obcí</i>	<i>Počet obyvatel</i>	<i>Podíl obyvatel v %</i>
2010	1 524	189 334	1,80
2011	1 468	181 851	1,73
2012	1 461	181 529	1,73
2013	1 455	180 685	1,72
2014	1 448	180 093	1,71
2015	1 449	180 093	1,71
2016	1 440	179 228	1,69
2017	1 432	178 327	1,68
2018	1 423	177 752	1,67
2019	1 413	176 826	1,65

Zdroj: vlastní zpracování podle ČSÚ (2011–2020)

Z uvedených dat je patrné, že dochází ke snižování počtu obcí v této kategorii počtu obyvatel. Za dekádu se počet takto malých obcí snížil zhruba o 110. V souvislosti s tím došlo i ke snížení počtu obyvatel o 13 tisíc. Ačkoli má podíl obyvatel nepatrně klesající trend je poměrně stabilní okolo 1,7 % a představuje nízký podíl na celkovém rozmístění obyvatel. Je tedy potvrzen trend, že v takto malých obcích žije pouze zlomek obyvatelstva ČR.

³ Hustota zalidnění ČR je 135,4 obyv./km² (k 30.9.2021) a hustota zalidnění EU je 108,8 obyv./km² (2018)

Zdroj: vlastní zpracování podle ČSÚ (2011–2020)

Obrázek 5: Populační velikost obcí ČR do 2000 obyvatel v letech 2010–2019

Z uvedených dat vývoje populace v jednotlivých kategoriích obcí v ČR je patrné, že zatímco v obcích do 200 obyvatel počet populace klesá, v ostatních velikostních kategoriích obcí počty stagnují či naopak rostou. Zejména v obcích kategorie 1000–2000 obyvatel je tempo počtu obyvatel rostoucí. Úbytek obyvatel v malých obcích dokládá vývoj přirozeného přírůstku, který je shrnut v tabulce číslo 13.

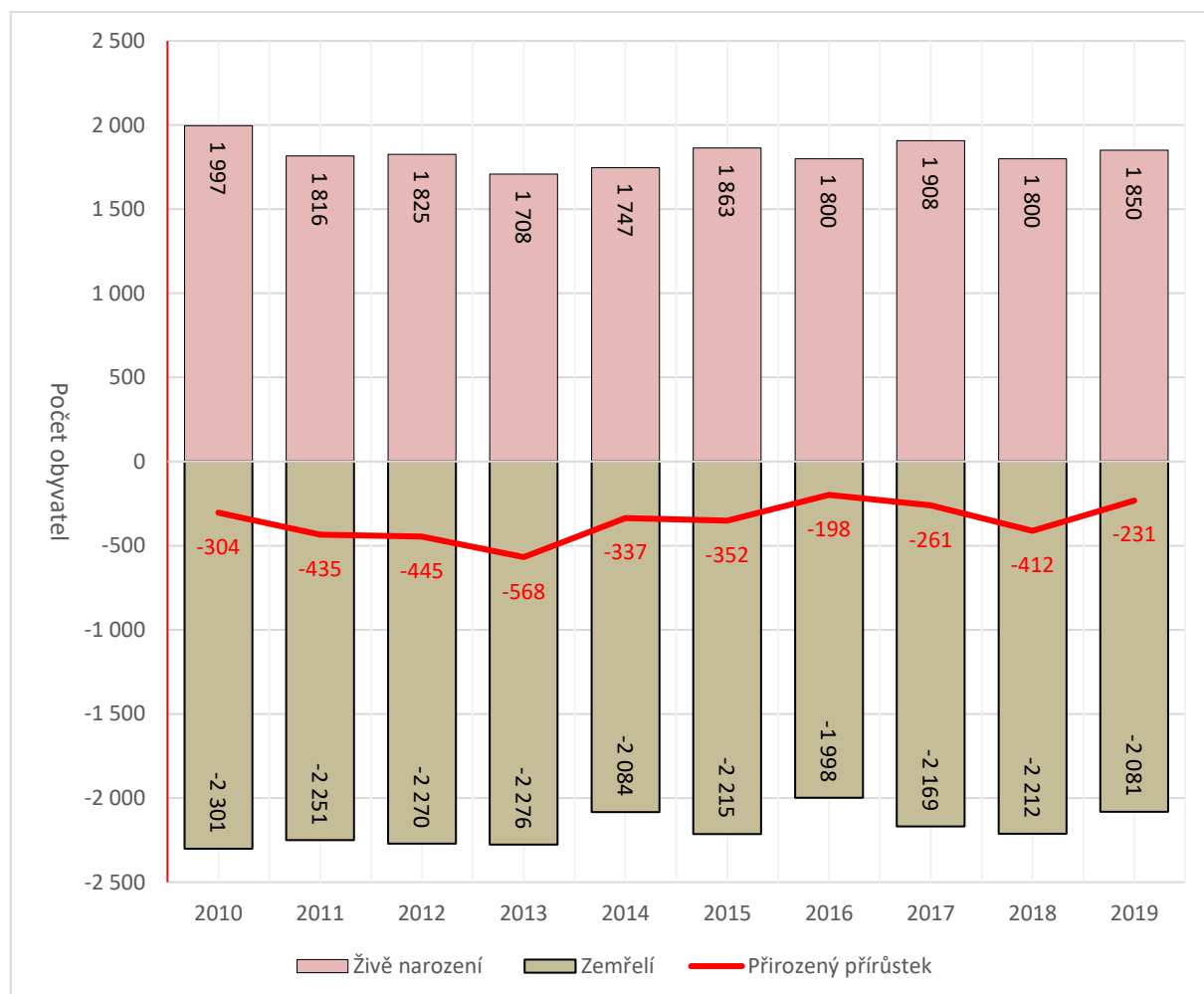
Tabulka č. 13: Přirozený přírůstek a jeho vývoj v obcích 0–199 v letech 2010–2019

ROK	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
PŘIROZENÝ PŘÍRŮSTEK	-304	-435	-445	-568	-337	-352	-198	-261	-412	-231

Zdroj: vlastní zpracování podle ČSÚ (2011–2019)

Z obrázku číslo 6 je patrné, že populace v malých obcích klesá. Živě narození obyvatelé nepřibývají takovým tempem jako obyvatelé umírají a hodnota přirozeného přírůstku je tedy záporná. Populace v malých obcích ve sledovaném období dlouhodobě ubývá. Nicméně územní rozdělení tohoto trendu není jednotné, tj. obyvatel neubývá rovnoměrně. Zatímco okolí Prahy a Středočeský kraj, kde se projevují suburbanizační procesy, zaznamenává kladný přirozený přírůstek, tak naopak Karlovarský, Moravskoslezský a Ústecký kraj zaznamenávají vysoký

přirozený úbytek obyvatel. Projevuje se zde dlouhodobě trend, kdy obyvatele přitahují zejména „růstové“ regiony bez ohledu na to, zda se jedná o městské či významně venkovské regiony.

Obrázek 6: Přirozený přírůstek v obcích 0–199 v letech 2010–2019

Zdroj: vlastní zpracování podle ČSÚ (2011–2019)

S negativním trendem přirozeného přírůstku se potýkají zejména malé obce a nejvíce ty, které nejsou v blízkosti významnějšího regionálního centra. Tyto malé obce do 200 obyvatel zaznamenávají nejvyšší úbytky v přirozeném přírůstku. U obcí ve větších kategoriích (např. do 500 obyv.) není úbytek obyvatel tak vysoký. To dokládá, že přirozený přírůstek obyvatel v kategorii obcí do 500 obyvatel byl v roce 2010 na hodnotě 91 a v roce 2019 byl na hodnotě 59. Pohybuje se tedy v kladných číslech, kdy obyvatelstvo neubývá ale přibývá ačkoli nižším tempem. (ČSÚ, 2011–2019)

4.2.1. Demografické stárnutí populace malých obcí

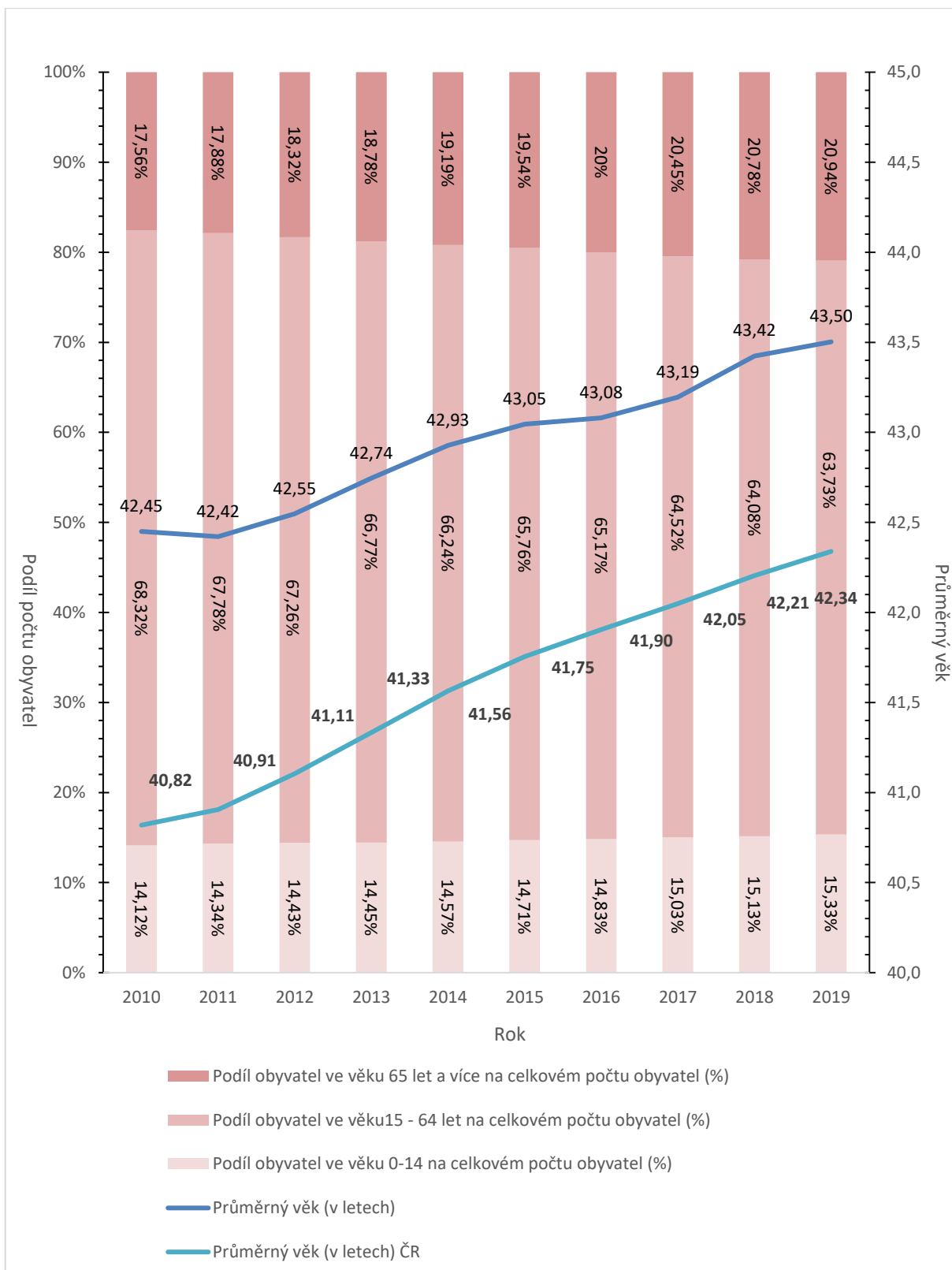
Z pohledu věkového složení obyvatelstva je v evropských zemích včetně ČR trend postupného stárnutí populace, které přináší řadu problémů, od zatížení státních rozpočtů zvyšujícími se výdaji na výplatu starobní důchody či zvyšujícími se nároky na nabízené služby v oblasti zdravotní a následné péče. Pro malé obce představuje stárnutí populace problém především v příjmech z daní a zvýšených nárocích na poskytované služby v oblasti zdravotní a sociální péče. Následující tabulka číslo 14 ilustruje věkové složení populace ve vybrané kategorii obcí.

Tabulka č. 14: Věkové složení obyvatel v obcích 0–199 v letech 2010–2019

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
POČET OBYVATEL VE VĚKU 0-14									
26 737	26 076	26 189	26 112	26 233	26 450	26 584	26 797	26 898	27 106
POČET OBYVATEL VE VĚKU 15–64 LET									
129 357	123 260	122 091	120 649	119 302	118 239	116 797	115 065	113 912	112 684
POČET OBYVATEL VE VĚKU 65 LET A VÍCE									
33 240	32 515	33 249	33 924	34 558	35 121	35 847	36 465	36 942	37 036

Zdroj: vlastní zpracování podle ČSÚ (2021)

Ačkoli se počty v nejmladší kategorii obyvatel ve sledovaném období zvyšují, není tempo růstu tak rychlé jako tempo růstu počtu obyvatel v nejstarší kategorii, kde došlo k 5x vyššímu nárůstu počtu než ve věkové kategorii 0-14 let. Důležitým ukazatelem je prostřední věková kategorie, která reprezentuje ekonomicky aktivní skupinu obyvatel. Zde dochází k výraznému snížení počtu za sledované období. Obyvatelstvo, které vytváří ekonomickou činnost a které přináší příjmy do obecních rozpočtů skrze odvody na zdanění svých příjmů, na malých obcích ubývá. Důvodů tohoto snížení počtu obyvatel může být několik, např. jejich stěhování se za prací, za lépe dostupnými službami či za dosažením vyššího vzdělání.

Obrázek 7: Věková struktura populace (v %) v obcích 0–199 a průměrný věk v letech 2010–2019

Zdroj: vlastní zpracování podle ČSÚ (2021)

Stárnutí se projevuje jak ve městě, tak i v malých obcích, kdy podíl obyvatelstva ve věkové kategorii 65 let a více převyšuje podíl věkové kategorie 0-14. Podle obrázku číslo 7 se ve sledovaném období let 2010 až 2019 podíl zvýšil o 3procentní body (dále jen p.b.), zatímco podíl v nejmladší věkové kategorii se zvýšil o necelý 1 p.b. Obecně lze tedy říct, že obyvatelstvo stárne i na malých obcích a nejmladší obyvatelstvo sice přibývá, ale mnohem nižším tempem. V souvislosti s uvedenými závěry dochází i ke snížení podílu ekonomicky aktivního obyvatelstva ve věkové kategorii 15-64 let. Fakt procesu stárnutí populace malých obcí dokládá i zvyšování průměrného věku obyvatel, který se za sledované období zvýšil o 1 rok ze 42,5 na 43,5 let. Ve srovnání s celostátním průměrným věkem je patrné, že v malých obcích se dosahuje průměrný věk obyvatel vyšších hodnot než v rámci celého území ČR. Nicméně oba ukazatele mají rostoucí trend.

Dlouhodobě rostoucí index stáří v malých obcích, jak ho ilustruje obrázek číslo 8, se ve sledovaném období navýšil z hodnoty 124,32 v roce 2010 na 136,63 v roce 2019. Na 100 obyvatel mladších 15 let tedy v malých obcích do 200 obyvatel připadá takřka 137 seniorů, což zatěžuje malé obce v nákladech na sociální služby a specifickou infrastrukturu. Index stáří v malých obcích do 200 obyvatel se pohybuje nad průměrem celé ČR. V rámci územního rozložení dosahuje index stáří nejvyšších hodnot právě v regionech, které mají převahu malých obcí. Tento fakt je nepříznivý z hlediska budoucího rozvoje těchto oblastí, kdy může docházet k postupnému vymírání, vylidňování a následnému zanikání těchto obcí.

Obrázek 8: Index stáří v obcích 0–199 obyvatel v letech 2010–2019

Zdroj: vlastní zpracování podle ČSÚ (2021)

Podle strategie regionálního rozvoje ČR 21+ je nejvyšší tempo růstu indexu stáří zaznamenáváno v oblastech, které jsou na tom hospodářsky hůře, tj. v hospodářsky slabých a strukturálně postižených regionech (Karlovarský, Ústecký a Moravskoslezský kraj). Naopak hospodářsky silnější a významnější regiony (např. Středočeský kraj) zaznamenávají nižší tempo růstu indexu stáří. (MMR, 2020) Úbytek obyvatelstva a jeho stárnutí je tak přímo napojené na ekonomický stav regionu i obce.

Dále strategie uvádí že z hlediska velikostní kategorie obcí je stárnutím nejvíce postižena kategorie obcí do 100 obyvatel, která je součástí sledované skupiny do 200 obyvatel. V těchto obcích dochází k rychle rostoucímu přirozenému úbytku obyvatel a projevuje se to i na rychlém růstu indexu stáří. Naopak nejnižší tempo růstu indexu stáří je v obcích v kategorii 500–999 obyvatel a v kategorii 1 000–2 999 obyvatel. (MMR, 2020)

4.2.2. Migrace obyvatel malých obcí

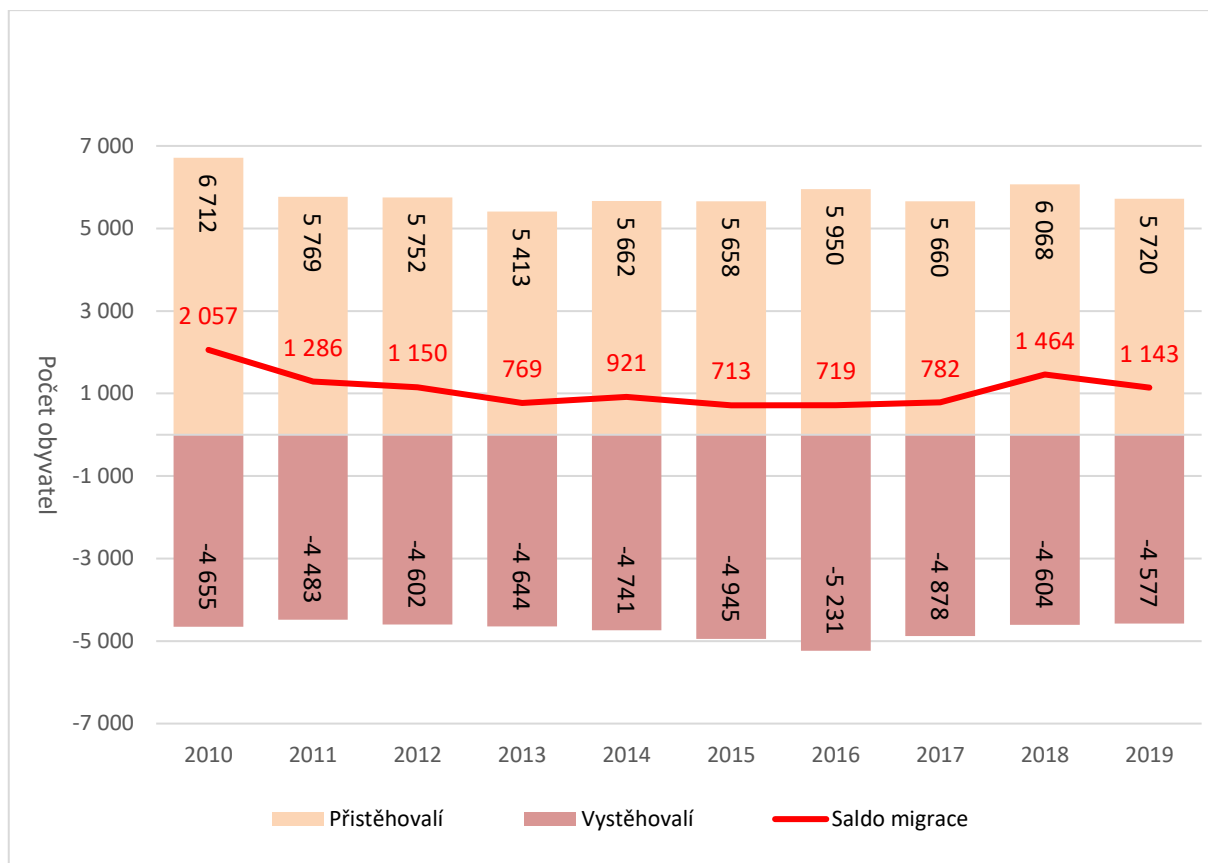
Problém se stárnutím populace může částečně pomoci řešit migrace. Pokud mají malé obce výhodnou polohu k významnému regionálnímu centru a nabízí základní občanskou vybavenost, může docházet ke zvyšování atraktivity takové obce. Saldo migrace v malých obcích sleduje následující tabulka číslo 15.

Tabulka č. 15: Saldo migrace a jeho vývoj v obcích 0–199 v letech 2010–2019

ROK	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
SALDO MIGRACE	2 057	1 286	1150	769	921	713	719	782	1 464	1 143

Zdroj: vlastní zpracování podle ČSÚ (2021)

Z tabulky číslo 15 a z obrázku číslo 9 je patrné, že počty přistěhovalých jsou vyšší než počty vystěhovalých a saldo migrace tedy nabývá kladných hodnot. Tempo salda migrace není dlouhodobě rostoucí, ale zaznamenává spíše výkyvy v růstu. Nicméně od roku 2018 je po předchozích slabších hodnotách opět překročena hranice 1000 přistěhovalých obyvatel do kategorie malých obcí. Na růstu počtu přistěhovalých se však podílí zejména ekonomicky stabilní a rychle rostoucí regiony, naopak regiony hospodářsky slabé se na tomto růstu přistěhovalých nepodílí. Tento růst migrace alespoň částečně dorovná „vymírání“ malých obcí, ovšem pouze v některých regionech ČR.

Obrázek 9: Počty přistěhovalých a vystěhovalých obyv. obcí 0–199 v ČR v letech 2010–2019

Zdroj: vlastní zpracování podle ČSÚ (2021)

4.3. Ekonomické ukazatele

Vybrané ekonomické ukazatele mají za cíl zhodnotit situaci na malých obcích ČR. Tyto ukazatele jsou zařazeny z důvodu celkového zhodnocení vývoje kvality života obyvatel těchto obcí v daném časovém období a navazují na předchozí analýzu demografických charakteristik se kterou jsou úzce propojené a navzájem se ovlivňují.

4.3.1. Vývoj nezaměstnanosti malých obcí

Míra obecné nezaměstnanosti je základním makroekonomickým ukazatelem, který vypovídá o celkovém dění v ekonomice. Vysoká míra nezaměstnanosti přináší řadu negativních nejen ekonomických ale i sociálních důsledků, a proto je nutné tento ukazatel při hodnocení kvality života sledovat. Analýza trendů a vývoje ukazatele spolu s dalšími analýzami hospodářství mohou přispět k identifikaci problémů a specifitější definici oblastí rozvoje regionů.

Tabulka č. 16: Ukazatele trhu práce v malých obcích ČR v letech 2010–2019

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
MÍRA NEZAMĚSTNANOSTI									
8,95	7,50	-	8,90	7,82	6,50	5,57	4,19	3,45	3,14
POČET UCHAZEČŮ O ZAMĚSTNÁNÍ CELKEM									
11 572	9 249	-	10 742	9 326	7 691	6 505	4 817	3 934	3 534
POČET UCHAZEČŮ O ZAMĚSTNÁNÍ – ABSOLVENTI									
636	566	-	548	485	335	231	152	139	140
POČET UCHAZEČŮ O ZAMĚSTNÁNÍ – DLOUHODOBĚ NEZAMĚSTNANÍ									
3 279	3 139	-	4 021	3 614	2 617	2 038	1 349	891	637
MÍRA NEZAMĚSTNANOSTI V ČR									
7,0	8,6	9,4	8,2	7,5	6,2	5,2	3,8	3,1	2,9

Zdroj: vlastní zpracování podle ČSÚ (2021)

Přirozená míra nezaměstnanosti je taková míra, kdy jsou ceny a mzdy v rovnováze a nedochází k inflaci. Jedná se o míru nezaměstnanosti, která odpovídá potenciálnímu produktu a je nejnižší dlouhodobě udržitelnou mírou nezaměstnanosti. Liší se tak podle jednotlivých zemí a je proměnlivá v čase. Míra nezaměstnanosti se pohybuje okolo této přirozené míry nezaměstnanosti v důsledku právě probíhajících hospodářských cyklů. Tento fakt se odráží i ve vývoji nezaměstnanosti v ČR a v malých obcích. Z výše uvedené tabulky číslo 16 je patrné, že míra nezaměstnanosti na malých obcích má klesající trend, ale je vyšší než průměrná nezaměstnanost v ČR. Do vývoje nezaměstnanosti se promítali dopady zpomalení celostátní ekonomiky ČR v důsledku hospodářské krize mezi lety 2008 až 2014.

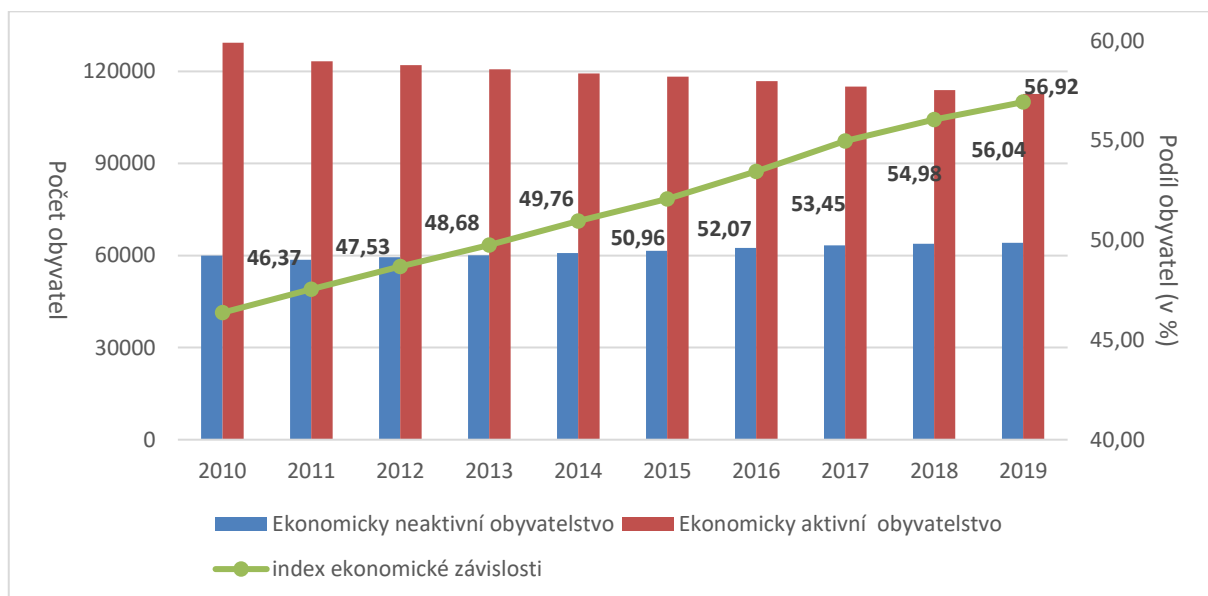
Důležitým ukazatelem je také sledování vývoje počtu uchazečů o zaměstnání z řad absolventů. Ti patří ke zranitelné skupině mezi uchazeči o zaměstnání. Ačkoli mají dosaženou určitou úroveň vzdělání, často jim chybí praxe, kterou mnozí zaměstnavatelé důrazně akcentují při rozhodování o přijetí daného uchazeče. Z uvedených dat v tabulce číslo 16 je patrné, že dochází ke snižování počtu uchazečů o zaměstnání z řad absolventů. Jedním z důvodů, proč se tento počet snižuje může být, že se tito uchazeči lépe uplatňují na trhu práce. Dalším důvodem, který koresponduje s předchozími závěry o snižování počtu a zvyšování průměrného věku obyvatel malých obcí může být, že tito uchazeči o zaměstnávání odcházejí z malých obcí do větších měst, kde se lépe uplatňují na trhu práce nebo kde mají vyšší výdělek.

Neméně významným ukazatelem je počet dlouhodobě nezaměstnaných, tj. osob které jsou v evidenci Úřadu práce (ÚP) déle než 12 měsíců. Dlouhodobá nezaměstnanost přináší řadu zejména sociálních a psychických problémů pro obyvatele a znamená zvýšenou míru rizika vzniku sociálně vyloučených lokalit, které jsou ovšem typické pro větší kategorii obcí zejména pro periferní oblasti měst. Při sledování vývoje jejich počtu v uvedeném období je patrné, že

dochází ke snižování počtu těchto uchazečů, kdy jejich počet klesl z 3 300 v roce 2010 na zhruba 640 v roce 2019. Obecně jsou postiženy vysokým podílem dlouhodobě nezaměstnaných strukturálně postižené kraje (Ústecký, Moravskoslezský a Karlovarský kraj).

4.3.2. Ekonomická aktivita v malých obcích ČR

Index ekonomického zatížení v celé ČR dosáhl v roce 2019 hodnoty 56,1. Čím vyšší je hodnota indexu, tím méně je příznivý poměr mezi ekonomicky neaktivním obyvatelstvem a aktivní složkou obyvatel. Z níže uvedeného obrázku číslo 10 vyplývá, že hodnota ekonomického zatížení malých obcí má neustále rostoucí trend a dlouhodobě se pohybuje nad průměrem celé ČR. Za sledované období se zvýšila hodnota indexu o 10 p.b. ze 46,4 % v roce 2010 na hodnotu 56,92 % v roce 2019. To odpovídá předchozím analýzám věkové struktury obyvatelstva a potvrzuje fakt, že v malých obcích do 200 obyvatel dochází k vylidňování, kdy obyvatelé upřednostňují spíše obce větší velikostní kategorie.

Obrázek 10: Index ekonomického zatížení v obcích 0–199 obyvatel ČR v letech 2010–2019

Zdroj: vlastní zpracování podle ČSÚ (2021)

Podle McCanna (2013), který se věnuje regionální ekonomice a jejím specifickým se aglomerační ekonomiky klasifikují do 3 typů v závislosti na vnitřních výnosech z rozsahu, lokalizačních úsporách a urbanizaci ekonomiky. Pro malé obce je tak důležitá jejich poloha k významnějšímu centru, diverzifikace odvětví a specifikace. Analýze ekonomického vývoje z hlediska diverzifikace odvětví, růstu hospodářského tempa, růstu investic do VaV či růstu produktivity práce se věnuje současná rozvojová strategie MMR Strategie regionálního rozvoje

ČR 21+. Tento dokument ve své analytické části zhodnocuje ekonomický vývoj regionů v předcházejícím dotačním období let 2014–2020. Výstupy z této analýzy jsou shrnuty v následující tabulce číslo 17.

Tabulka č. 17: Srovnání ekonomických charakteristik mezi jednotlivými kraji ČR v letech 2014–2020

<i>KRAJ</i>	<i>RŮST POČTU PODNIKATELSKÝCH SUBJEKTŮ</i>	<i>DIVERZIFIKACE ODVĚTVÍ</i>	<i>RŮST PRODUKTIVITY PRÁCE</i>	<i>RŮST INVESTIC DO VAV</i>	<i>RŮST HOSPODÁŘSKÉHO TEMPA</i>
STC	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
JHC					
PLK				ANO	ANO
KVK	NE	NE	NE		NE
ULK	NE	NE			
LBK	STAGNACE				
HKK					
PAK	ANO	ANO			
VYS	ANO	ANO			
JHM	ANO	ANO	ANO		ANO
OLK	ANO	ANO		ANO	
ZLK					ANO
MSK		NE		ANO	

Poznámka: STC – Středočeský kraj, JHC – Jihočeský kraj, PLK – Plzeňský kraj, KVK – Karlovarský kraj, ULK – Ústecký kraj, LBK – Liberecký kraj, HKK – Královehradecký kraj, PAK – Pardubický kraj, VYS – kraj Vysočina, JHM – Jihomoravský kraj, OLK – Olomoucký kraj, ZLK – Zlínský kraj, MSK – Moravskoslezský kraj

Zdroj: vlastní zpracování podle MMR (2020)

Vývoj počtu ekonomických subjektů v letech 2014–2020 se vyznačuje regionálními disparitami. Kraje Ústecký a Karlovarský ve sledovaném období zaznamenaly pokles celkového počtu ekonomických subjektů. Růst zaznamenaly kraje Jihomoravský a Středočeský.

Stagnace počtu ekonomických subjektů byla zaznamenána v Libereckém kraji. Vývoj počtu ekonomických subjektů je možné spojovat s aglomeračními efekty, které způsobují koncentraci obyvatel a služeb z malých center (venkova) do významnějších středisek, kde dochází k rozvoji malého a středního podnikání.

Právě kategorie malých a středních podniků jejich podpora a zvyšování jejich počtu je pro regiony důležitá. Tyto podniky přináší do regionů kromě nových pracovních míst také tradici, diverzifikaci odvětví a potřebu rozvoje navazující infrastruktury a zvýšení atraktivity dané lokality. Tyto podniky tak tvoří významnou složku pro další rozvoj venkovských regionů, kdy vzniká spolupráce mezi soukromou a veřejnou sférou přinášející výhody oběma stranám. Malé a střední podniky získají za nižší náklady prostory pro své podnikání a obce získají kromě jiného zdroj příjmů do obecních rozpočtů. Pro venkovské regiony pak jsou malé a střední podniky dominantní zaměstnavatelé. To dokládá vyšší koncentrace středních podniků v Kraji Vysočina, Olomouckém a Pardubickém kraji.

Venkov je z hlediska ekonomické aktivity a skladby hospodářství charakteristický zejména převahou zemědělského charakteru výroby, který tvoří většinu ekonomické činnosti soustředěné do této oblasti. Pro rozvoj regionů je ale důležitá diverzifikace a specifikace, tedy mít rozmanitou a vyrovnanou ekonomickou základnu (rovnoměrné zastoupení bez dominance jednotlivých odvětví). V tomto smyslu je na tom ve srovnání mezi jednotlivými kraji nejlépe Jihomoravský, Pardubický a Olomoucký kraj. Na druhé straně stojí kraje, které jsou označovány jako hospodářsky problémové a jsou specifické tím, že zde dominuje jeden až dva sektory (nejčastěji primární a sekundární) a těmito kraji jsou dlouhodobě: Karlovarský, Ústecký a Moravskoslezský kraj.

Podle již výše zmíněného strategického dokumentu MMR Strategie regionálního rozvoje 21+, došlo v období 2014–2020 k několika významným změnám v oblasti ekonomického rozvoje regionů ČR. Dosavadní tahoun české ekonomiky hlavní město Praha sice stále dominuje v ekonomickém rozvoji, ale jeho další růst zpomaluje a dochází k růstu i v dalších regionech. V daném období mělo rostoucí tempo hospodářského růstu tyto kraje: Plzeňský, Jihomoravský a Zlínský kraj. Z hlediska investic a výdajů na vývoj, výzkum a inovace, které patří mezi hlavní dominanty při rozvoji regionů, bylo v období 2014–2020 zaznamenáno posílení úlohy tohoto sektoru zejména v krajích: Jihomoravském, Moravskoslezském, Plzeňském a Olomouckém. (MMR, 2020)

V oblasti produktivity práce ve sledovaném období zaznamenal růst Jihomoravský kraj, který v růstu překonal i hlavní město Prahu. Na druhé straně naopak velmi nízké tempo růstu produktivity práce zaznamenal ve sledovaném období Karlovarský kraj. Příliv investic zaznamenaly kraje Plzeňský a Moravskoslezský. Naopak nízký příliv investic je v kraji Olomouckém a Ústeckém (MMR, 2020).

Zjištěné poznatky o ekonomickém rozvoji v jednotlivých krajích v letech 2014–2020 ze strategického dokumentu MMR se v následující tabulce číslo 18 komparují s počtem obcí sledované kategorie do 200 obyvatel v daných krajích v roce 2020 a počtem obyvatel zde žijících uvedeným v procentech.

Tabulka č. 18: Ekonomický rozvoj v krajích ČR v porovnání s počty obcí v kategorii 0–199 obyvatel

KRAJ	POČET OBCÍ 0–199 OBYVATEL	POČET OBYVATEL OBCÍ 0–199 (%)
STŘEDOČESKÝ KRAJ	216	2
JIHOČESKÝ KRAJ	226	4
PLZEŇSKÝ KRAJ	158	3
KARLOVARSKÝ KRAJ	16	0,8
ÚSTECKÝ KRAJ	43	0,7
LIBERECKÝ KRAJ	26	0,8
KRÁLOVEHRADECKÝ KRAJ	96	2,4
PARDUBICKÝ KRAJ	102	2,6
KRAJ VYSOČINA	332	8
JIHOMORAVSKÝ KRAJ	107	1,1
OLOMOUCKÝ KRAJ	46	1
ZLÍNSKÝ KRAJ	18	0,5
MORAVSKOSLEZSKÝ KRAJ	14	0,2

Zdroj: vlastní zpracování podle ČSÚ (2011–2020)

V zeleně značených krajích dochází k ekonomickému růstu v oblastech jako je produktivita práce, přílivu investic, zvýšení výdajů na výzkum, vývoj a inovace. Z tabulky je patrné, že se jedná o kraje, které mají vyšší počet malých obcí do 200 obyvatel, kde žije i vyšší procento obyvatel. Nicméně se jedná o kraje, které mají významná regionální centra, která k sobě přitahují další obyvatele do meších obcí v rámci suburbanizačních procesů. Jedná se zejména o obce ve Středočeském, Plzeňském, Jihomoravském a Pardubickém kraji. Nicméně

ekonomický růst zaznamenaly i kraje Olomoucký a Zlínský, kde je počet obcí do 200 obyvatel nižší než v ostatních krajích.

Kraje, které ve sledovaném období zaznamenaly v některé z ekonomických oblastí pokles, jsou označeny červeně. Jedná se zejména o skupinu hospodářsky slabých regionů s dlouhodobými strukturálními problémy. Ekonomika v těchto regionech byla v minulosti silně orientována na jedno až dvě odvětví a chybí zde výraznější diverzifikace či specifikace v odvětví. Tyto regiony mají poměrně nízký počet malých obcí v kategorii do 200 obyvatel a také se vyznačují poklesem obyvatel, poklesem počtu obcí a nejrychlejším tempem stárnutí populace. Výjimkou je kraj Vysočina, tento kraj je v červené kategorii, ale zároveň má nejvyšší počet malých obcí, ve kterých žije celkem 8% obyvatel celého kraje. Je to důsledek osídlení kraje, který je typický řídkým osídlením bez většího počtu významných regionálních center.

Ve žlutě označeném Libereckém kraji docházelo ke stagnaci v ekonomickém vývoji. Tento kraj má malý počet obcí v kategorii do 200 obyvatel, kde žije necelé 1 % obyvatel kraje. Dále pak v Jihočeském a Královohradeckém kraji nedocházelo k výraznějšímu růstu či poklesu stávajícího ekonomického rozvoje. V těchto krajích je počet obcí vyšší. V Jihočeském kraji je po kraji Vysočina počet těchto obcí dokonce druhý nejvyšší. Oba tyto kraje spolu sousedí a jejich osídlení je podobně řídké. Nicméně Jihočeský kraj má oproti kraji Vysočina významnější městská centra.

4.4. Charakteristika vybavenosti malých obcí

Občanská vybavenost obcí je dalším klíčovým ukazatelem při hodnocení kvality života obyvatel těchto obcí. Je jedním z pilířů, který hraje roli při rozhodování, zda se do dané obce budou stěhovat další obyvatelé či zda se zde bude docházet i ke kladnému přirozenému přírůstku.

4.4.1. Občanská a technická vybavenost malých obcí ČR

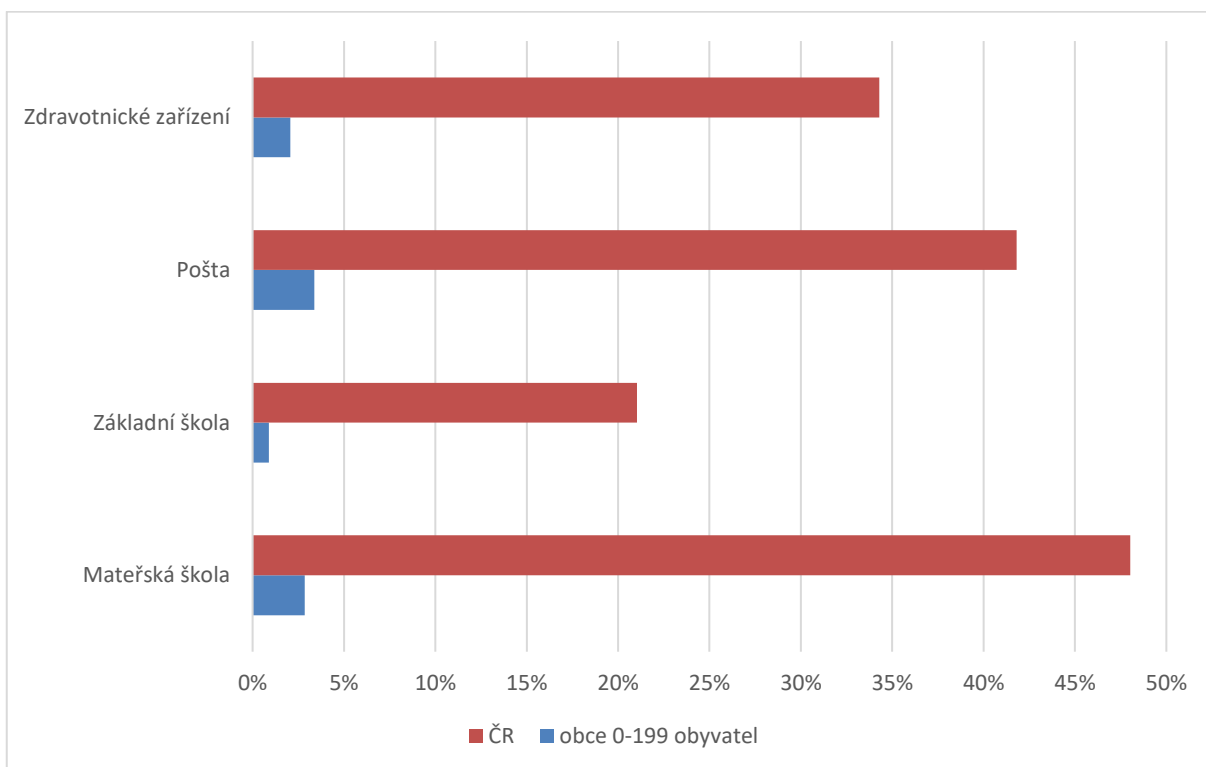
Při srovnání občanské vybavenosti v rámci ČR mezi jednotlivými kraji, je nejlépe občansky vybaven Moravskoslezský kraj, kde je např. poštou a základní školou vybaveno okolo 60 % obcí a zdravotnickým zařízením je zde vybavena zhruba polovina obcí. Na druhé straně srovnání je nejméně občansky vybaven kraj Vysočina, kde v kategorii obcí do 200 obyvatel je zdravotnické zařízení pouze v 17 % takových obcí a základní škola je v 26 % obcí. Následující tabulka číslo 19 ilustruje občanskou vybavenost v oblasti školství, zdravotnictví a infrastruktury.

Tabulka č. 19: Občanská vybavenost obcí s 0–199 obyvatel v ČR

OBČANSKÁ VYBAVENOST	2016	2017
MATEŘSKÁ ŠKOLA		41
ZÁKLADNÍ ŠKOLA	13	
POŠTA	49	
ZDRAVOTNICKÉ ZAŘÍZENÍ	30	

Zdroj: vlastní zpracování podle ČSÚ (2016–2017)

Uvedená data jsou čerpána z Malého lexikonu obcí ČR vydávaného ČSÚ v jednotlivých letech. ČSÚ sleduje prvky občanské a technické infrastruktury nepravidelně. Data tedy nejsou vydávána každoročně, ale pouze v určitých letech. Jedním z důvodů je stabilita těchto prvků. Pokud nějaká obec disponuje zdravotnickým zařízením, či mateřskou a základní školou, předpokládá se, že se tento stav v nejbližších letech nezmění, a proto nejsou tato data zkoumána na každoroční bázi a není tak možné analyzovat jejich vývoj ve stanoveném časovém období. Celkem 13 z celkového počtu 1440 obcí v kategorii do 200 obyvatel má na svém území základní školu. Z těchto 13 obcí má 7 obcí školu pouze s jedním stupněm.

Obrázek 11: Občanská vybavenost obcí 0–199 obyvatel a ČR

Zdroj: vlastní zpracování podle ČSÚ (2016–2017)

Z obrázku číslo 11 je patrné, že nejnižší podíl vybavenosti obcí je v oblasti školství a zdravotnictví tedy sledované občanské vybavenosti. Necelé 1 % obcí v kategorii 0-199

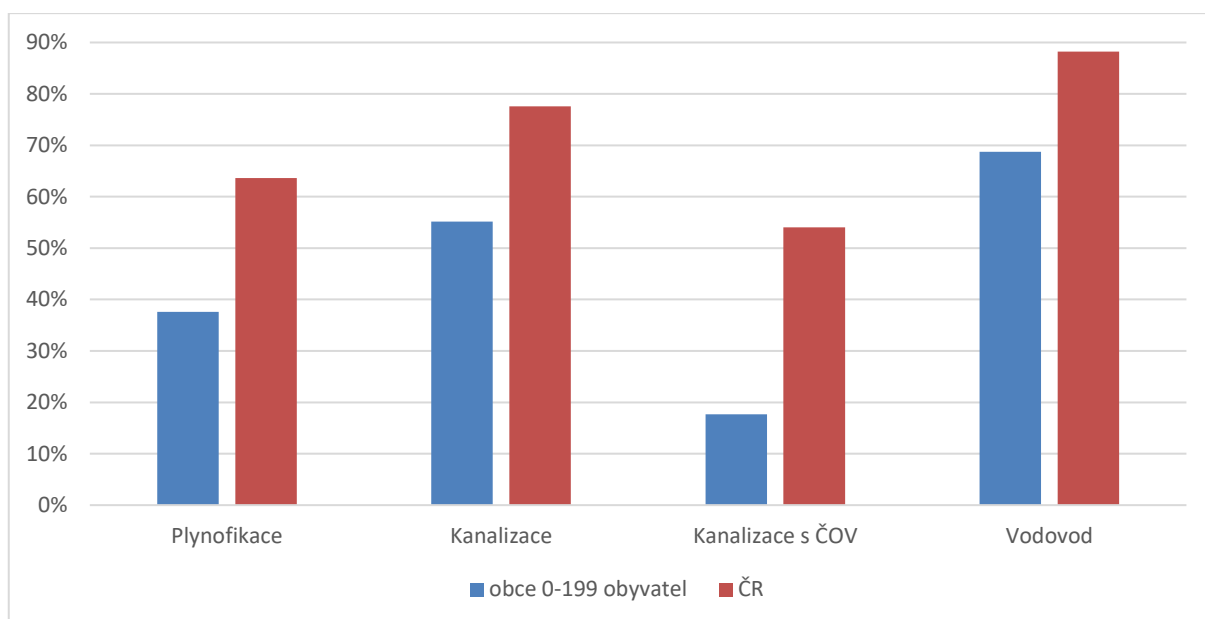
obyvatel má základní školu a necelé 3 % obcí má mateřskou školu. Poštou ve své obci disponují pouhá 3 % obcí této velikostní kategorie. Na úrovni celé ČR má alespoň 1 mateřskou školu zhruba 48 % obcí. Dále pak 42 % obcí má alespoň 1 pobočku pošty. Nicméně v této oblasti v posledních letech dochází ke snižování dostupnosti této služby. Česká pošta v důsledku změn v chování svých zákazníků a snižování svých nákladů přistupuje ke snižování počtu svých poboček. Tyto pobočky se snaží nahrazovat službami jiného typu, jako je například Pošta Partner. Jedná se o vybudování buněk s funkcí pošty v rámci místních maloobchodů, nejčastěji v obchodech značky Jednota Coop. To v praxi pro Českou poštu znamená snížení počtu svých zaměstnanců a nákladů na pronájem samostatných budov a kanceláří, avšak služba zůstává v menších obcích zachována. Problémem ovšem je, že v nejmenších obcích často nefunguje žádný obchod a není zde tak ani tato forma pošty.

V oblasti technické vybavenosti obcí je situace lepší. V níže uvedené tabulce číslo 20 jsou uvedeny počty malých obcí s vybranou technickou vybaveností. Celkem 69 % malých obcí je napojeno na vodovod. Napojení na kanalizaci má 55 % obcí a zhruba 40 % obcí je připojeno k soustavě zásobování zemním plynem. V komparaci se všemi obcemi v ČR, pak jsou dosahované hodnoty v malých obcích nižší než na celostátní úrovni. Nejvýraznější rozdíl je v oblasti kanalizace napojené na ČOV. Zatímco takovouto vybaveností disponuje v ČR celkem 54 % obcí, pak v kategorii do 200 obyvatel má kanalizaci s ČOV pouze 18 % těchto obcí. Lepší technická vybavenost na celostátní úrovni byla dosažena zejména investicemi do této infrastruktury financované z dotačních programů Evropské Unie. Nicméně i přesto existují mezi jednotlivými kraji značné rozdíly. V některých krajích nemá kanalizaci s ČOV ani polovina obcí bez ohledu na velikostní kategorii. Nejhorší situace je v kraji Vysočina kde podle údajů ČSÚ (2018) má kanalizaci s ČOV pouze 37 % všech obcí, což je pod celostátním průměrem. Naopak nejlépe je na tom Středočeský kraj, kde jsou obce, které mají veškerou technickou vybavenost, tj. kanalizaci s napojením na ČOV, vodovod a plyn (např. Svatý Jan pod Skálou na Berounsku).

Tabulka č. 20: Technická vybavenost obcí s 0–199 obyvatel v ČR

TECHNICKÁ VYBAVENOST	2018
PLYNOFIKACE	538
KANALIZACE	790
KANALIZACE S ČOV	253
VODOVOD	984

Zdroj: vlastní zpracování podle ČSÚ (2018)

Obrázek 12: Technická vybavenost obcí 0–199 obyvatel a ČR

Zdroj: vlastní zpracování podle ČSÚ (2018)

Výše uvedený obrázek číslo 12 ukazuje, že na veřejný vodovod je v celé ČR napojeno zhruba 88 % obcí. Nejlépe je na tom Moravskoslezský kraj, kde je na vodovod napojeno 98 % obcí, dále pak Pardubický a Zlínský kraj, kde je celkem 96 % obcí napojeno na veřejný vodovod. Naopak v Plzeňském kraji je na veřejný vodovod napojeno pouze 74 % obcí. K plynu je v celé ČR připojeno zhruba 64 % všech obcí. Zde jsou nejlépe vybaveny kraje Zlínský a Jihomoravský, kde je na plyn napojeno 91 % obcí všech velikostních kategorií. Naopak v Jihočeském kraji je k plynu připojeno pouze 41 % obcí. (ČSÚ, 2018 b)

4.4.2. Bytová výstavba v malých obcích ČR

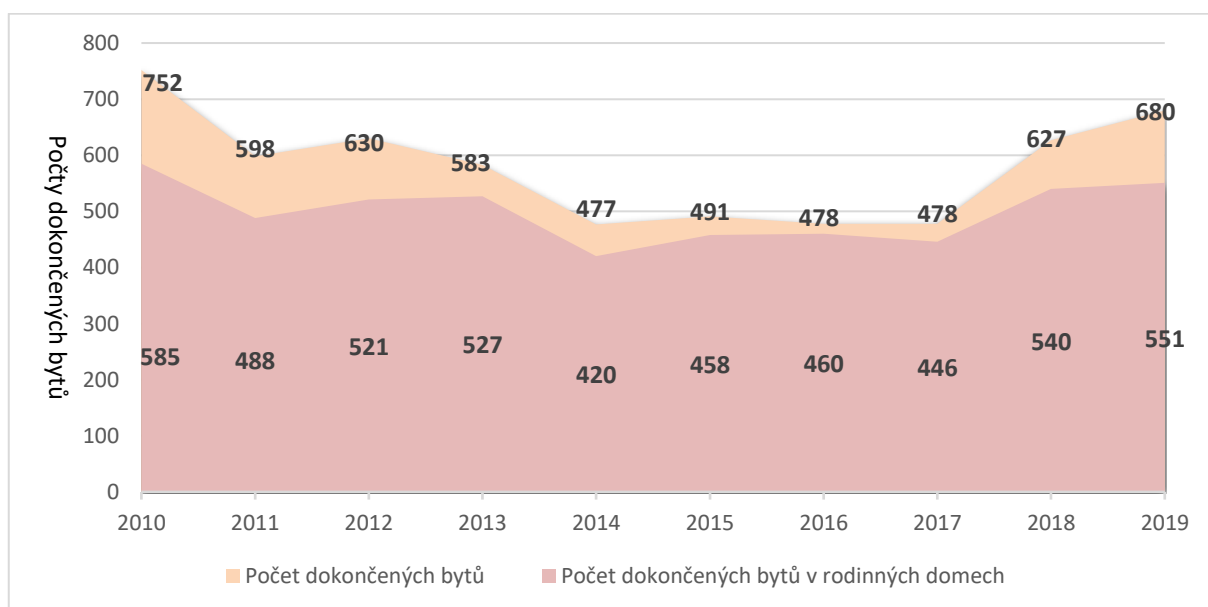
Situace v oblasti bydlení je v ČR v posledních letech velmi diskutovaným tématem, a to zejména z důvodu stále rostoucích cen nemovitostí i pozemků. Důvodem růstu je kromě zvyšování příjmů obyvatel v posledních letech díky ekonomickému růstu, také nedostatek nových bytů a domů a zdražování stavebního materiálu. Procesy od zahájení po dokončení výstavby jsou u nás velmi složité a byrokraticky abnormálně zatížené. Všechny tyto faktory tak ceny nemovitostí šroubují stále nahoru. Tabulka číslo 21 zachycuje vývoj počtu dokončených bytů v malých obcích.

Tabulka č. 21: Počet dokončených bytů v obcích ČR s obyv. 0–199 v letech 2010–2019

ROK	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
POČET DOKONČENÝCH BYTŮ	752	598	630	583	477	491	478	478	627	680
POČET DOKONČENÝCH BYTŮ V ČR	36 442	28 630	29 467	25 238	23 954	25 095	27 322	28 569	33 850	36 406

Zdroj: vlastní zpracování podle ČSÚ (2021)

Při srovnání vývoje počtu dokončených bytů v malých obcích do 200 obyvatel s vývojem počtu dokončených bytů v celé ČR (viz obrázek číslo 13) je patrné, že trendy oba trendy vývoje vykazují stejné znaky. Výstavba v malých obcích kopíruje situaci v celé ČR. Pokud v ČR dochází ke zvyšování počtu dokončených bytů, dochází k jejich zvyšování i v malých obcích a naopak. Výstavba se tedy odvíjí od vývoje ekonomického cyklu celého hospodářství země bez ohledu na velikost územní jednotky.

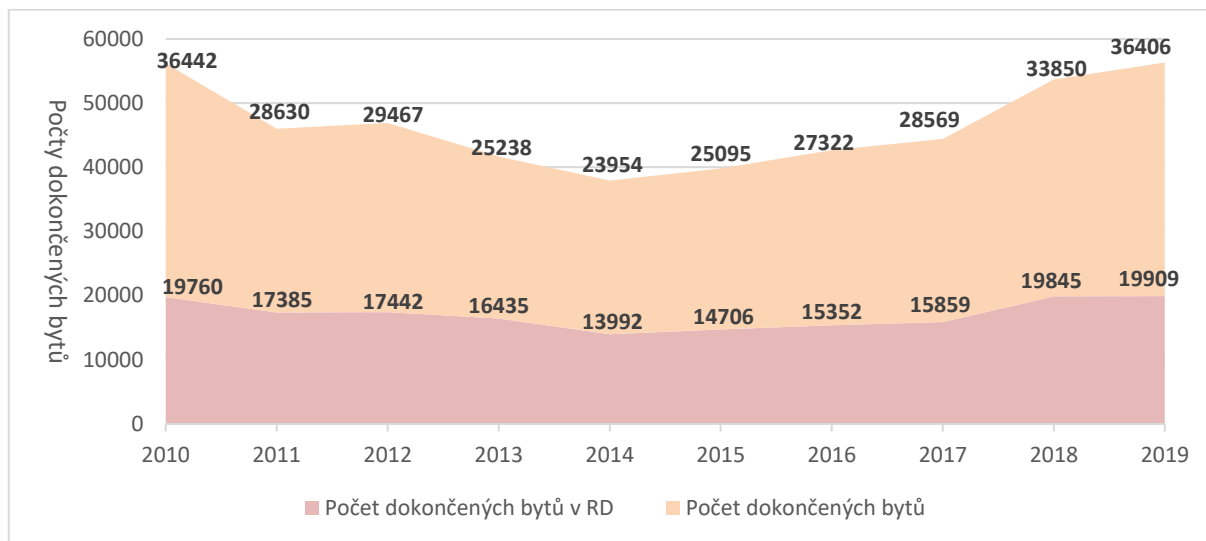

Obrázek 13: Vývoj počtu dokončených bytů a bytů v RD v letech 2010–2019 v obcích 0–199 obyvatel

Zdroj: vlastní zpracování podle ČSÚ (2021)

Z obrázku číslo 13 je patrné, že ve sledovaném období docházelo spíše k poklesu výstavby bytů i RD. Trend se obrací k růstu až v posledních letech od roku 2018. Podle MMR byl z hlediska regionálního rozložení pokles výstavby nejvýraznější v kraji Libereckém, Zlínském a Olomouckém. Výstavba stagnovala v centrální části ČR v okolí Prahy a ve Středočeském kraji. Naopak v Jihomoravském kraji bytová výstavba rostla. Počty dokončených RD tvoří

významný podíl ze všech dokončených bytů na malých obcích. Probíhá zde tedy výstavba převážně RD oproti například bytovým domům, což odpovídá povaze bydlení na venkově.

Obrázek 14: Vývoj počtu dokončených bytů a bytů v RD v letech 2010–2019 v ČR

Zdroj: vlastní zpracování podle ČSÚ (2021)

Při srovnání vývoje výstavby bytů v malých obcích a v celé ČR (viz obrázek číslo 14) je patrné, že výstavba probíhá stejným tempem jak v malých obcích, tak v celé ČR. Rozdílná je struktura dokončených bytů. Zatímco v malých obcích jednoznačně převažuje výstavba RD, která představuje okolo 78 % na celkovém počtu dokončených bytů, pak v rámci celé ČR tvoří výstavba RD na celkovém počtu dokončených bytů zhruba jen 55 %.

4.5. Kvalita života jako determinanta procesu vylidňování malých obcí ČR

Pro český venkov je v posledních dekadách charakteristická stagnace vývoje, kdy z něj mizí služby i prvky občanské vybavenosti. Dochází zde např. ke snižování frekvence dopravní obslužnosti, rušení některých spojů či typů dopravy a zvyšování závislosti na vlastní automobilové dopravě. To vše ovlivňuje kvalitu života obyvatel a podněcuje proces vylidňování českého venkova.

Analýzy demografických charakteristik zaměřených na vývoj od roku 2010 do roku 2019 ukázaly, že obyvatelstvo malých obcí v kategorii 0–199 obyvatel vykazuje znaky související s procesem postupného vylidňování těchto oblastí. Podíl obyvatel žijících v takto malých obcích je nízký, v roce 2010 představoval 1,8 % z celkového počtu obyvatel v ČR. Nicméně tento podíl se pomalým tempem dále snižuje, v roce 2019 činil 1,65 % obyvatel ČR. Počet

populace ve sledovaném období klesl o 12 500 obyvatel, což znamená že za pouhých 10 let zde došlo k úbytku takřka desetiny obyvatel. V malých obcích také nedochází k přirozené obměně obyvatelstva, kdy přirozený přírůstek vykazuje ve sledovaném období záporné hodnoty. Obyvatelstvo zde tedy rychleji vymírá, než se rodí. Ovšem migrační saldo je kladné. To zřejmě poukazuje na fakt, že se do malých obcí dominantně nestěhují mladí lidé, kteří by zde založili rodinu, ale spíše lidé ve středních letech. S tím souvisí i demografické stárnutí obyvatel malých obcí, které je v této práci analyzováno pomocí indexu stáří. Index stáří se v období let 2010–2019 zvýšil z hodnoty 124,32 na 136,63. V porovnání s hodnotami indexu stáří celé ČR jsou tyto hodnoty v malých obcích vyšší. Zatímco v celé ČR je na 100 dětí do 15 let zhruba 125 seniorů, v malých obcích na stejný počet dětí připadá zhruba 137 seniorů, což je o 12 seniorů více. Rozdíl tedy činí přibližně jednu desetinu.

S demografickým vývojem v malých obcích souvisí i vývoj ukazatelů jejich ekonomické aktivity. Z analýzy míry nezaměstnanosti v malých obcích v komparaci s hodnotami na úrovni celé ČR vyplývá, že trendy vývoje jsou podobné, neboť v malých obcích reflektují vlivy vývoje celostátní ekonomiky, a právě probíhajících hospodářských cyklů. I přes tento fakt jsou hodnoty míry nezaměstnanosti v malých obcích vyšší než hodnoty v celé ČR. Malé obce se tedy potýkají s relativně vyšším počtem nezaměstnaných, ačkoli jejich počet od roku 2013 klesá z 10 742 na 3 534 v roce 2019. Rozdíl mezi nezaměstnaností v ČR a v malých obcích se pohybuje okolo 0,3 p.b. v neprospěch malých obcí a mírně poklesl v poslední letech. V roce 2019 byla míra nezaměstnanosti v ČR 2,9 %, zatímco v obcích do 200 obyvatel byla 3,14 tedy o 0,24 b.p. vyšší.

Proces demografického stárnutí, pokles ekonomické aktivity a postupné vyliďňování malých obcí dokládá i analýza ekonomické aktivity těchto obcí pomocí indexu ekonomického zatížení. Tento index vzrostl od roku 2010 do roku 2019 o 10 p.b. z hodnoty 46,37 na 56,92. Čím vyšší je hodnota tohoto ukazatele, tím vyšší je poměr mezi ekonomicky neaktivním obyvatelstvem a ekonomicky aktivním obyvatelstvem. Na malých obcích tedy přibývá ekonomicky neaktivní obyvatelstvo a jedná se zejména o obyvatele nad 65 let. Ostatně, toto zjištění je v souladu s výstupy, ke kterým dospěla demografická část analýzy, uvedena výše.

Ekonomický rozvoj regionů neprobíhá na celém území ČR rovnoměrně. Na základě analýzy dokumentu Strategie regionálního rozvoje ČR 21+, která zhodnocuje ekonomický vývoj v letech 2014–2020, v návaznosti na předcházející dotační období, bylo zjištěno, že ekonomický vývoj se vyznačuje regionálními disparitami v závislosti na poloze v rámci ČR. Strategie mimo jiné sleduje vývoj počtu podnikatelských subjektů, diverzifikaci odvětví, růst produktivity práce, růst investic do VaV či růst hospodářského tempa. Zatímco v regionech

s významnými centry (Praha, Brno, Plzeň, Olomouc) byl zaznamenán růst ekonomické aktivity, ve strukturálně postižených regionech (Moravskoslezský, Karlovarský a Ústecký kraj) ekonomická aktivita klesá či stagnuje.

Při analýze ekonomického rozvoje v krajích v porovnání s počty obcí do 200 obyvatel bylo zjištěno, že nejvyšší počet takto malých obcí má kraj Vysočina, který zároveň vykazuje horší výsledky ekonomického rozvoje, ale na druhou stranu zde více roste diverzifikace odvětví. To popírá všeobecné spojení venkova s převážně zemědělskou výrobou. Tento kraj je však typický řídkým osídlením daný i přírodními podmínkami, a proto je zde počet malých obcí nejvyšší. Dále mají vyšší počet malých obcí zejména Středočeský a Plzeňský kraj jejichž ekonomická aktivita oproti kraji Vysočina roste. Naopak kraje, které mají nízké tempo hospodářského růstu a jsou zatížené ekonomickým vývojem historicky založeným na rozvoji pouze 1 až 2 odvětví převážně těžkého průmyslu, mají počet malých obcí nízký. Jedná se o kraje Karlovarský, Ústecký a Moravskoslezský. Tento nerovnoměrný vývoj ekonomické aktivity v porovnání s počty malých obcí, může znamenat, že v silných a rychle rostoucích regionech je spádové území v podobě malých obcí pro obyvatele atraktivní a neprobíhá zde proces vyliďňování. Naopak v regionech, které jsou ekonomicky slabé, obyvatelstvo v malých obcích ubývá a kvalita života je zde nízká.

Analýza vybavenosti malých obcí ukázala, že základní prvky občanské vybavenosti jako jsou mateřská škola, základní škola, pošta a zdravotnické zařízení, jsou zde na nízké úrovni. Mateřskou školu mělo v roce 2017 pouze 41 obcí z celkového počtu 1 432 obcí do 200 obyvatel, tj. necelá 3 % obcí. V roce 2016 byla základní škola ve 13 obcích z celkového počtu 1 440 obcí do 200 obyvatel, tedy cca 1 %. Zdravotnické zařízení bylo ve stejném roce v celkem 30 obcích a poštu mělo 49 obcí. Zkoumané oblasti patří k základním prvkům občanské vybavenosti, které jsou nezbytné pro zajištění dostupnosti základních služeb spojovaných s kvalitou života. Nízké zastoupení těchto prvků v malých obcích odpovídá zvyšující se závislosti na větších centrech a snižování atraktivity malých obcí pro nové i stávající obyvatele.

Snižující se kvalita života obyvatel malých obcí tak přímo ovlivňuje jejich další vývoj. Nicméně situace není na celém území stejná a je závislá na vzdálenosti od centra, ale i na poloze jednotlivých center na území ČR. V rychle rostoucích regionech, např. vysoké ceny bydlení či ruch, nutí obyvatele větších obcí k hledání klidu v obcích menší velikostní kategorie. Tyto obce jsou pak motivovány k budování či obnovování prvků občanské vybavenosti zaměřené zejména na mladou generaci jako jsou mateřské a základní školy, ale i na zajištění základní zdravotnické péče (praktický lékař). Naopak v hospodářsky postižených regionech častěji hledají obyvatelé

vyšší kvalitu života ve větších centrech a stávající občanská vybavenost obcí zaniká. Z důvodu nedostupnosti dat však nebylo možné v této práci zachytit vývoj počtu prvků občanské dostupnosti ve sledovaném období, ale pouze zhodnotit jeho stav ve vybraných letech.

Kvalita života v nejmenších obcích také souvisí s přítomností silných osobností, které jsou schopny zajistit základní funkce a finance pro další činnosti a rozvoj obce. To se ovšem v důsledku stárnutí populace malých obcí stává složitějším a z malých obcí tak postupně mizí prvky aktivního sociálního a kulturního života. V nejpostiženějších obcích dochází k rychlejšímu stárnutí obyvatelstva, pro které není zajištěna základní zdravotní péče v samotné obci. Naopak mladá generace odchází za vyšší úrovní vzdělání či za vyšším počtem pracovních příležitostí do větších obcí. Dochází tak k prohlubování rozdílů na generační bázi, která je neodmyslitelně spojena s prohlubováním rozdílů regionálních, a to zejména v ekonomické síle a aktivitě residentů v různých velikostních typech obcí. To pak logicky souvisí také s vývojem struktury poptávky po specifických veřejných i na soukromé bázi poskytovaných službách.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo posoudit vývoj kvality života v malých obcích ČR a jeho souvislosti s procesem vylidňování. O naplnění tohoto cíle bylo usilováno prostřednictvím rešerše literatury, demografických charakteristik, ekonomických ukazatelů a prvků vybavenosti malých obcí. V úvodu práce byla položena výzkumná otázka, zda souvisí úroveň kvality života s procesem vylidňování malých obcí v ČR? Tato otázka je vyhodnocována pomocí dvou hypotéz:

H1: Kvalita života má vliv na vylidňování malých obcí.

H2: V malých obcích je nízká úroveň kvality života.

Již zmíněná rešerše literatury v této práci, popsala problematiku kvality života, respektive její vymezení a některé základní metody měření. Vysoká míra subjektivního vnímání tohoto pojmu je zavádějící a přináší problémy při jeho jasném a srozumitelném definování. Tento fakt se pak odráží i v metodách měření kvality života, kde mohou být zahrnuty objektivní i subjektivní indikátory měření. Pro potřeby měření kvality života na regionální úrovni existují různé nástroje jako je například Index lidského rozvoje v regionech.

Kvalita života je úzce propojena s regiony a jejich dalším rozvojem, který je v současnosti plánován a řízen skrze strategické dokumenty regionálního rozvoje, kdy základním nástrojem regionální politiky ČR je Strategie regionálního rozvoje ČR 2021+. Na pojmy: region, regionální rozvoj a regionální politika existují různé pohledy a názory, ale lze pro ně nalézt i některé většinou přijímané definice.

Výsledek analýzy demografických charakteristik malých obcí v porovnání s ostatními kategoriemi obcí ukázal, že podíl obyvatel žijících v malých obcích je nízký a neustále se snižuje. Snižuje se také počet populace malých obcí na rozdíl od obcí větších velikostních kategorií, kde počet populace buď stagnuje anebo naopak roste (zejména v kategorii 1000–2000 obyvatel). Kromě postupného poklesu počtu obyvatel malých obcí, tyto obyvatelé také postupně stárnou a zkoumaný index stáří v těchto obcích je vyšší než index stáří v celé ČR. K přirozenému obnovování populace v malých obcích dochází jen pomalu a jejich přirozený přírůstek je záporný. Nicméně tento trend není stejný na celém území ČR a souvisí s rozložením významných hospodářských i kulturních center. Zatímco v hospodářsky slabých regionech jako je Ústecký, Karlovarský a Moravskoslezský kraj je trend přirozeného přírůstku záporný, v silných regionech jako je Středočeský kraj je přirozený přírůstek kladný.

Demografický vývoj je tak silně ovlivněn a propojen s ekonomickým vývojem těchto lokalit. Zatímco ekonomicky stabilní a rychle rostoucí regiony jako je Středočeský, Jihomoravský či Olomoucký kraj jsou pro nové obyvatele vyhledávané a atraktivní pro usazení se a vybudování rodiny, výše zmíněné hospodářsky slabé regiony se potýkají s odlivem obyvatel, vyšší nezaměstnaností včetně problematické dlouhodobé nezaměstnanosti s nižším růstem kapitálu a investic do VaV.

S úrovní kvality života souvisí i vybavenost malých obcí. Důležitá je vybavenost zejména vzdělávacím a zdravotnickým zařízením. Provedená analýza poukázala na fakt, že právě tato vybavenost malým obcím často chybí úplně a obyvatelé jsou tak nuceni za touto vybaveností dojíždět. To je pro obyvatele obcí časově i finančně náročné, protože jsou často odkázáni pouze na vlastní automobilovou dopravu, což snižuje kvalitu jejich života. Ohroženou skupinou jsou zejména senioři a mladé rodiny. Technická vybavenost malých obcí je díky investicím do infrastruktury hrazené z nejrůznějších dotačních programů EU i ČR na lepší úrovni než občanská vybavenost, nicméně zaostává za průměrnými hodnotami ČR.

Následně byla provedena také analýza bytové výstavby v malých obcích. Tato výstavba se odvíjí od vývoje ekonomického cyklu hospodářství celé země a nebyl zde potvrzen fakt, že by se na malých obcích stavělo nižším tempem než v obcích ostatních velikostních kategorií. Opět byl ovšem potvrzen fakt, že situace není stejná na celém území ČR.

V návaznosti na výsledky demografické analýzy, lze vyvozovat, že kvalita života ovlivňuje vývoj počtu obyvatel a souvisí s ekonomickým postavením regionu. Z tohoto důvodu lze **hypotézu H1 považovat za potvrzenou**. Analýza vybavenosti malých obcí a komparace se stavem na úrovni ČR, pak prokázala, že úroveň kvality života v malých obcích je z tohoto hlediska obecně na nižší úrovni. Situace ovšem není stejná na celém území ČR a je ovlivněna polohou dané obce. **Za potvrzenou lze proto zřejmě v obecné rovině považovat i hypotézu H2**, ačkoliv v některých konkrétních případech kvalita života v malých obcích nikterak nezaostává za kvalitou poskytovanou v obcích větších velikostních kategorií.

Provedená rešerše literatury a následná analýza vedly k přijetí stanovených hypotéz, ale zodpověděly i některé další otázky. Nicméně poukázaly na složitost celé problematiky a nastínily možnost řady dalších otázek a prostor pro další výzkum. Příčiny vzniku identifikovaných nerovností na území ČR dávají příležitosti pro další zkoumání kvality života v malých obcích a jejich souvislostí s procesem vylidňování. Zejména se nabízí otázky

typu: Jaké jsou příčiny a důsledky tohoto nerovnoměrného vývoje? Jaké jsou efekty změn v urbanizačních procesech? Jaké jsou další trendy vývoje?

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] ANDREWS, F.M., WHITHEY, S.B. *Social indicators of well-being: American's perceptions of life quality*. New York: Plenum, 1976. 476 s. ISBN 978-1-4684-2255-9.
- [2] BAMBULA, M. *Analýza vývoje kvality života v ČR a jeho porovnání s ostatními státy EU a OECD*. [online]. 2015. [cit. 2021-10-18]. 114 s. Dostupné z: https://vskp.vse.cz/46844_analyza-vyvoje-kvality-zivota-v-cr-a-jeho-porovnani-s-ostatnimi-staty-eu-a-oecd?title=anal%C3%BDza+v%C3%BDvoje+kvality+%C5%BEivota+v+%C4%8CR+a+jeho+porovn%C3%A1n%C3%AD+s+ostatn%C3%ADmi+st%C3%A1ty+EU+a+OECD&page=1. Diplomová práce. Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta. Vedoucí práce prof. Ing. Jaroslav Macháček, CSc.
- [3] BERNARD, J., KOSTELECKÝ, T., MIKEŠOVÁ, R., a kol. *Nic se tady neděje: životní podmínky na periferním venkově*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2018. 243 s. ISBN 978-80-7419-274-6.
- [4] BIANCHI, G. Dá sa kvalita života merať? In: *Životné prostredie: revue pro teóriu a tvorbu životného prostredia*. 2005, roč. 39, č. 6. ISSN 0044-4863.
- [5] BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, klasifikace*. Praha: Karolinum, 2011. 342 s. ISBN 978-80-246-1974-3.
- [6] ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon č. 128/2000 Sb.: o obcích (obecní zřízení). In: *Sbírka zákonů*. 38/2000, číslo 128. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-128>.
- [7] ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon č. 248/2000 Sb.: o podpoře regionálního rozvoje. In: *Sbírka zákonů*. 73/2000, číslo 248. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-248>.
- [8] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *ČSÚ a územně analytické podklady. Aktuální údaje za všechny obce ČR*. [online]. 2021. [cit. 2022-02-10]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/esu_a_uzemne_analyticke_podklady?fbclid=IwAR2jnW8Bo4svmfY1xJtqc0weheyR2agJCf0ITnyWS5OUuptuAzJXT4GAhAc.
- [9] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Malý lexikon obcí 2011*. [online]. 2011. [cit. 2022-02-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/maly-lexikon-obci-cr-2011-kbfc6ux0qg>.

- [10] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Malý lexikon obcí 2012*. [online]. 2012. [cit. 2022-02-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/maly-lexikon-obci-cr-2012-1kd2vridet>.
- [11] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Malý lexikon obcí 2013*. [online]. 2013. [cit. 2022-02-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/maly-lexikon-obci-ceske-republiky-2013-nl6r6nhlpw>.
- [12] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Malý lexikon obcí 2014*. [online]. 2014. [cit. 2022-02-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/maly-lexikon-obci-ceske-republiky-2014-n-gdc2kaznu1>.
- [13] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Malý lexikon obcí 2015*. [online]. 2015. [cit. 2022-02-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/maly-lexikon-obci-ceske-republiky-2015>.
- [14] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Malý lexikon obcí 2016*. [online]. 2016. [cit. 2022-02-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/maly-lexikon-obci-ceske-republiky-2016>.
- [15] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Malý lexikon obcí 2017*. [online]. 2017. [cit. 2022-02-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/maly-lexikon-obci-ceske-republiky-2017>.
- [16] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Malý lexikon obcí 2018a*. [online]. 2018. [cit. 2022-02-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/maly-lexikon-obci-ceske-republiky-2018>.
- [17] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Malý lexikon obcí 2019*. [online]. 2019. [cit. 2022-02-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/maly-lexikon-obci-ceske-republiky-2018-42hnx5qxcd>.
- [18] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Malý lexikon obcí 2020*. [online]. 2020. [cit. 2022-02-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/maly-lexikon-obci-ceske-republiky-2020>.
- [19] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Statistika a my č. 9/2018: měsíčník českého statistického úřadu*. [online]. 2018b. [cit. 2022-03-09]. Dostupné z: https://invenio.nusl.cz/record/386526/files/nusl-386526_1.pdf.

- [20] DIENER, E., SUH, E. Measuring quality of life: Economic, social, and subjective indicators. In: *Social Indicators Research*. [online]. 1997, roč. 40, č. 1-2. [cit. 2021-12-13]. Dostupné z: <https://lemonsandcrane.co.uk/resources/RISE%20Measuring%20quality%20of%20life.pdf>.
- [21] EUROSTAT. *Archive: Population statistics at regional level*. [online]. 2013. [cit. 2022-01-18]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Statistika_obyvatelstva_na_region%C3%A1ln%C3%AD_%C3%BArovni&oldid=152391.
- [22] HEŘMANOVÁ, E. *Koncepty, teorie a měření kvality života*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. 239 s. ISBN 978-80-7419-106-0.
- [23] HUDEC, O. *Podoby regionálního a miestneho rozvoja*. Košice: Technická univerzita, Ekonomická fakulta, 2009. ISBN 978-80-553-0117-4.
- [24] JÁČ, I. a kol. *Jedinečnost obce v regionu*. Příbram: PB tisk, 2010. 203 s. ISBN 978-80-7431-038-6.
- [25] KUTSCHERAUER, A. a kol. *Regionální disparity v územním rozvoji ČR – jejich vznik, identifikace a eliminace*. [online]. 2010. [cit. 2021-11-23]. Dostupné z: http://alkut.cz/edice_cd/cd10_regdis_monografie/pdf/region_disparity_monografie.pdf.
- [26] MAIER, G., TÖDTLING, F. *Regionálna a urbanistická ekonomika 2: regionálny rozvoj a regionálna politika*. Bratislava: Elita, 1998. 313 s. ISBN 80-8044-049-2.
- [27] MAŘÍKOVÁ, P. *Malé obce – sociologický pohled*. [online]. 2005. [cit. 2022-02-05]. Dostupné z: <https://www.dvs.cz/clanek.asp?id=6169068>.
- [28] MCCANN, P. *Modern urban and regional economics*. Oxford: Oxford University Press, 2013. 432 s. ISBN 978-0-19-958200-6.
- [29] MEDERLY, P., TOPERCER, J., NOVÁČEK, P. *Indikátory kvality života a udržitelného rozvoje: kvantitativní, vícerozměrný a variantní přístup*. Praha: CESES, 2004. 117 s. ISBN 80-239-4389-8.
- [30] MINAŘÍK, B., BORŮVKOVÁ, J., VYSTRČIL, M. *Analýzy v regionálním rozvoji*. Příbram: PBtisk, 2013, 234 s. ISBN 978-80-7431-129-1.

- [31] MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR. *Koncepce rozvoje venkova*. [online]. 2019. [cit. 2022-01-20]. Dostupné z: https://www.mmr.cz/getmedia/279d5264-6e9e-4f80-ba4a-c15a26144cd0/Koncepce-rozvoje-venkova_202001.pdf.aspx?ext=.pdf.
- [32] MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR. *Strategie regionálního rozvoje ČR 2014–2020*. [online]. 2013. [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.mmr.cz/getmedia/a9fc8be4-58a0-4137-9c6d-f9a05466a115/SRR-2014-2020.pdf.aspx?ext=.pdf>.
- [33] MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR. *Strategie regionálního rozvoje ČR 21+*. [online]. 2020. [cit. 2022-03-26]. Dostupné z: <https://mmr.cz/getmedia/58c57a22-202d-4374-af5d-cbd8f9454adb/SRR21.pdf.aspx?ext=.pdf>.
- [34] PAYNE, J. a kol. *Kvalita života a zdraví*. Praha: Triton, 2005, 630 s. ISBN 80-7254-657-0.
- [35] PERLÍN, R. Venkov, typologie venkovského prostoru. In: *Ministerstvo vnitra České republiky*. [online]. 2010. [cit. 2022-02-06]. Dostupné z: https://geografie.cz/media/pdf/geo_2010115020161.pdf.
- [36] PERLÍN, R. *Vymezení venkovských obcí v Česku*. [online]. 2009. [cit. 2022-02-08]. Dostupné z: <http://denik.obce.cz/clanek.asp?id=6384068>.
- [37] SKOKAN, K. *Evropská regionální politika: v kontextu vstupu České republiky do Evropské unie*. Ostrava: Repronis, 2003, 114 s. ISBN 80-7329-023-5.
- [38] ŠILHÁNKOVÁ, V. *Teoretické přístupy k regionálnímu rozvoji*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2007. 129 s. ISBN 978-80-7395-019-4.
- [39] ŠUBRT, J. *Soudobá sociologie*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 80-246-1486-3.
- [40] WOKOUN, R a kol. *Regionální rozvoj: (východiska regionálního rozvoje, regionální politika, teorie, strategie a programování)*. Praha: Linde, 2008. 475 s. ISBN 978-80-7201-699-0.